

CAMPINIA

driemaandelijke uitgave van het
Streekarchief Zuid-Oost Brabant

13e jaargang, nr. 51

oktober 1983

Redaktie : Streekarchief Zuid-Oost Brabant, rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot
telefoon 04997 - 5245

I **NHOUD**

De prijs van een abonnement bedraagt f 17,— per jaar, bij vooruitbetaling te voldoen op postgirorekening 63.51.15 van het Streekarchief Zuid-Oost Brabant te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers bedraagt f 4,25 per stuk. Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn nog in beperkte aantallen bij de redaktie te bestellen.

Indien opzegging niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van het lopende jaar, wordt het abonnement automatisch met een jaar verlengd.

Copyright : Streekarchief Zuid-Oost Brabant.
Lay-out en drukwerk : Maras Drukkerij, Middelpeers.

Overname van artikelen of gedeelten daaruit is meestal toegestaan. U dient dit wel van te voren schriftelijk aan te vragen bij de redaktie.

		blz.
	Aanwinsten voor het Oirschotse archief door J. Lijten	164
II.	Thuis Best in Veldhoven (of de poging van Philips om in Veldhoven (Zeelst) een woonwijk te stichten) door J. Suijkerbuijk	170
III.	Archivalia aangaande oude Kempische gilden 25. Het Sint-Annagilde te Westerhoven	178
IV.	Oirschotse zoen-accorden A. Zonen wegens doodslag, nrs. 31-34 door J. Lijten m.m.v. L. v.d. Mierden	186
V	Oirschotse gedichten Allerhèlligen mèrt door Toke van de Ven - Lommers	194
VI.	De Oirschotse periode van de familie De Cort, halfheren van Hilvarenbeek door J. van Gils	195

ISSN 0166-6959

Omslag : gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

I. AANWINSTEN VOOR HET OIRSCHOTSE ARCHIEF

door J. Lijten

Door gelukkige omstandigheden kon het rayondepot Oirschot in het bezit komen van enkele tientallen meer en minder belangrijke stukken, behorend tot verschillende Oirschotse archieven. Zij zijn afkomstig uit het archief der familie van FIOvel tot Westerfliet te Asten. Na een tip aan het streekarchief Zuid-Oost Brabant togen twee Eindhovense medewerkers, R. Goossens en J. Hagen, erop uit en constateerden, dat het hier om Oirschotse archiefstukken ging. Na hun gedegen voorbereidend werk was het voor archivaris Mr. A. Spijkers en de schrijver gemakkelijk, om de stukken te determineren. Het zal vele lezers interesseren, hoe deze stukken in het Astense familie-archief terecht kwamen en om welke zaken het hier gaat.

De sleutelfiguur is Theodorus van Dooren, die in het midden der achttiende eeuw een belangrijke plaats innam in het Oirschotse openbare leven. Meermalen was hij schepen en president-schepen. Daarnaast bekleedde hij nog andere functies, die in de beschrijving der archiefstukken vanzelf naar voren zullen komen. Hij huwde in 1724 met Deliana van den Achter. 1) Naast een zoon had hij een dochter Maria Catharina, geboren in 1733. 2) Deze dochter trouwde kort voor haar twintigste verjaardag met de Oirschotse geneesheer Guilielmus van Baar, die acht jaar ouder was dan zijn vrouw. 3) Dit echtpaar kreeg twee zonen, van wie de oudste, Jan Baptist, voor ons van belang is. 4) Jan Baptist trouwde met Anna Judith Wilhelmina de Louwere en vestigde zich in Sint-Oedenrode, waar zijn tweede dochter, Jacoba Antonia, in 1787 werd geboren. 5)

Deze Jacoba Antonia van Baar huwde in 1810 met de tien jaar oudere arts, Willem Francis Guljé. Met deze persoon begint de eerste relatie tot Asten. Hij was te Helmond geboren en had zich reeds in 1803 te Oirschot gevestigd als huisarts. Later werd hij daar tevens vrederechter. Hij kocht in 1836 het kasteel en de heerlijkheid Asten, maar bleef in Oirschot wonen. 6)

Dit echtpaar had een dochter en twee zoons. Van de zoons stierf de een jong, de ander op hogere leeftijd, maar beide waren ongehuwd gebleven, zodat uiteindelijk alle bezittingen aan de dochter kwamen. Deze dochter, Maria Judith Guljé, was in 1850 op zesendertigjarige leeftijd gehuwd met de gepensioneerde generaal-majoor der cavalerie, Jhr. Petrus Alexander Boreel de Mauregnault. Zij kregen naast een dochter nog een zoon, die echter ongehuwd op dertigjarige leeftijd te Oirschot overleed. Zodoende werd de dochter, Jkvr. Raphaela Maria Boreel de Mauregnault enige erfgename ook van het kasteel te Asten. Deze erfdochter huwde met Frans Ernest baron van FIOvel tot Westerfliet. 7) Een zoon van dit echtpaar vestigde zich op het kasteel te Asten en daar bleven de uit Oirschot afkomstige archiefstukken tot voor kort berusten in het familie-archief.

Een belangrijk gedeelte van het verworvene bestaat uit bestuurlijke stukken (vele in concept) uit de tijd, dat Theodorus van Dooren lid was van het schepencollege.

Daaronder zijn enkele stukken over werkzaamheden voor het leger rond 1747 8), een rapport over de rode loop te Oirschot in 1746 9) en stukken van het rechterlijk archief der schepenenbank. Na hun ambtsjaar als zodanig werden de schepenen een jaar lang gezworenen. Aan de gezworenen was opgedragen het toezicht op de gemeynt en sommigen van hen werden belast met de schouw op lopen en wegen, het toezicht op de markt of zij werden aangewezen als ijkmeesters. Over al deze zaken werden ook stukken aangetroffen, waaronder een afschrift van het octrooi der weekmarkt van 1659 10) en van het octrooi om de Maria-kapel in te richten als waag van 1664. 11)

Theodorus van Dooren blijkt ook landmeter geweest te zijn en in die kwaliteit verrichtte hij de opmeting van diverse stroken, die onteigend werden bij de verbreding van enkele wegen in Best. 12) Ook is hij rentmeester geweest van de fundatie Hendrik Verbeek, van welke fundatie het archief het meest compleet is. Aangetroffen werd het rendantsexemplaar van zijn - overigens bekende - rekening van 1759 - 1773. 13)

Ook zijn diverse archiefstukken uit latere tijd aanwezig. Het is bekend, dat leden van de familie van Baar en Guljé in de negentiende eeuw lid zijn geweest van het R.K. kerkbestuur en het R.K. armbestuur. Wij hebben dit niet verder geverifieerd, omdat het teveel tijd zou kosten, daar de betreffende archieven nog niet voldoende geordend zijn. Waarschijnlijk zijn via deze personen de negentiende-eeuwse stukken in het familie-archief terecht gekomen. Het zijn een alfabetisch register op de sterflijsten van 1710 - 1810 14), een manuaal van de kerken, gebruikt van 1791 - 1795 15), en een manuaal van het Sint-Joris-gasthuis van 1774 - 1841 16). Deze manualen of renteboeken waren registers, waarin in een bepaalde orde alle te innen renten en pachten van de betreffende instelling waren genoteerd. Bij elke rente en pacht werd aangetekend, dat deze over een bepaald jaar geïnd was of dat de betaling nog achterstallig was. Als een nieuwe rentmeester vol vuur zijn functie aanvaardde, begon hij dikwijls met het aanleggen van een nieuw manuaal, dat hij dan als hem dat beter uitkwam, anders kon indelen dan zijn voorganger. Aan een eventuele opvolger droeg hij natuurlijk het nieuwe manuaal over, waar deze alle gegevens vond. Het oude was overbodig geworden en bleef dan ook dikwijls in privé bezit. Zo zijn vele manualen verloren gegaan, wat jammer is, want zij hebben voor ons waarde als historische bronnen.

Naast stukken van jongere datum troffen wij ook stukken aan van belangrijk oudere datum: een manuaal van de Tafel van de H. Geest (armenzorg) van Kerkhof en Spoordonk van 1678 - 1680, 17) en een manuaal van het Amelryck-Boot-gasthuis van 1648 - 1680. 18) Het eindjaar van het eerste manuaal kan ons op een idee brengen. In 1680 werd immers Dielis Niclaessen van den Achter armmeester voor Kerkhof en Spoordonk. 19) Vermoedelijk heeft hij bij het begin van zijn opdracht een nieuw manuaal gemaakt, zoals dikwijls gebeurde, en is het oude manuaal in zijn privé bezit gebleven.

Van de eventuele familierelatie van deze Dielis Niclaessen van den Achter met

Deliana is ons niets met zekerheid bekend. Wel weten we, dat Dielis Niclaessen van den Achter in 1665 gehuwd is met Elisabeth, dochter van Joannes Vlemmincx. 20) Van dit echtpaar zijn in het doopboek geen kinderen te vinden. De naam Deliana brengt ons op de gedachte, dat zij naar dit kinderloze familielid genoemd zou kunnen zijn en daarom ook erfgenaam van hem werd.

Voor het manuaal van het Amelryck-Boot-gasthuis zal vermoedelijk een andere verklaring gezocht moeten worden, temeer omdat van dit fonds ook enkele belangrijke stukken van latere datum zijn aangetroffen, zoals de rekeningen van dit gasthuis van 1748 - 1773. 21) Uit de schaarse fragmenten van het archief van het Amelryck-Boot-gasthuis wordt ons immers duidelijk, dat Herman Janszoon Stockelmans rentmeester van dit gasthuis is geweest. Toen de Meierij in 1648 onder het bestuur van de Staten generaal kwam, werden zoveel doenlijk alle functionarissen vervangen door geïmporteerde "Hollanders" van de "ware gereformeerde religie". Zeker in de functies, die iets opleverden, zoals de meeste rentmeesterschappen van de gasthuizen, werden personen van de "ware gereformeerde religie" benoemd. Zo werd Peter van Naehuys benoemd tot rentmeester van het Amelryck-Boot-gasthuis. Bij de beslissingen echter, die genomen moesten worden op basis van verwantschap met de stichter, wisten deze vreemden dikwijls geen raad. Zij deden dan een beroep op de vroegere rentmeester, die gewoonlijk tot de familie van de stichter behoorde. Zo liet Peter van Naehuys in 1660 een beroep doen op de gewezen rentmeester Herman Jan Stockelmans. 22) Practisch resulteerde dit waarschijnlijk in de figuur, dat iemand van de familie van de stichter (onbezoldigd) een soort schaduwrentmeesterschap vervulde. Nu is een familierelatie tussen Deliana van den Achter en de vroegere rentmeester, Herman Jan Stockelmans, niet absoluut aantoonbaar maar toch zeer waarschijnlijk. De doop- en trouwboeken zijn helaas niet volledig.

Bij het huwelijk van Deliana van den Achter met Theodorus van Dooren wordt zij de dochter genoemd van Jan van den Achter. Degene, die het meest hiervoor in aanmerking komt, is Jan van den Achter, de zoon van Mathias en Maria de Metser. Hij was geboren in 1646 23) en huwde in 1687 op veertigjarige leeftijd met Maria Stockelmans, 24) de dochter van Herman en Odilia van Aelst, die geboren was in 1650 en dus 37 jaar oud was. 25) Volgens het doopboek heeft Maria Stockelmans twee broers gehad, 26) die echter verder niet bekend zijn en vermoedelijk jong zijn overleden. Het zou dus begrijpelijk zijn, dat het schaduwrentmeesterschap via Maria is overgegaan op de man van haar dochter, Theodorus van Dooren.

Als een uitzonderlijke aanwinst mag nog genoemd worden een manuaal van de fundatie van kanunnik Willem van Merode van ca. 1703 tot ca. 1711. Tot nog toe was ons zelfs het bestaan van deze fundatie niet bekend. (Wel is er enig archief van de fundatie van Jan van Merode.) Het manuaal draagt echter weinig tot een historische determinatie bij.

Nog enkele andere stukken zijn aangetroffen, waarvan de aanwezigheid waarschijnlijk verklaard moet worden uit de belangrijke positie, die Theodorus van Dooren in Oirschot heeft ingenomen. Zo troffen wij midden-achttiende eeuwse vertalingen

aan van enkele oude - overigens bekende - documenten uit het Oirschotse kapittelarchief. 27)

Als laatste willen wij noemen een zeer merkwaardig register, waarin in hoofdzaak stukken, het Bossche procesrecht betreffende, zijn afgeschreven. Een verzameling van formules van vonnissen der Oirschotse schepenenbank doet het echter als een duidelijk Oirschots stuk kennen. 28) Het register bevond zich in een erbarmelijke staat. Alle randen waren verrot. De rug was bijna helemaal losgerot. Ook de folionummers waren voor een groot deel weggerot. De bladen waren door elkaar geraakt en het kostte vele uren, om ze weer op volgorde te krijgen. Uiteindelijk bleken er maar enkele bladen verdwenen te zijn en kon de volgorde worden hersteld. Het kostte onze restaurateur, P. v.d. Akker, echter vele dagen inspanning, om het weer toonbaar en hanteerbaar te maken. Nu kan het bij goede bewaring weer eeuwen mee. Het bepalen van de auteur, de tijd en de achtergronden van het ontstaan is een hoofdstuk apart. Omdat tezelfdertijd uit het Rijksarchief in 's-Hertogenbosch een register werd verkregen van dezelfde hand en dezelfde tijd, dat een voor de Oirschotse geschiedenis zeer belangrijk afschrift bevat, zullen we, bij een binnen afzienbare tijd te verwachten publicatie dienaangaande, op de juiste plaatsing van deze registers uitvoerig ingaan.

Voor 's-Hertogenbosch bevatte het genoemde register nog een belangwekkende ontdekking. Naast bekende oudere teksten betreffende het Bossche procesrecht bevat het register de tekst van de *Augmentatio poenarum* (De verhoging der boeten) van 1609, waarvan de tekst op het Bossche gemeente-archief niet te vinden is. Wij konden daardoor onze Bossche collega's een verrassing bereiden.

Deze aanwinst toont op een gelukkige wijze aan, dat op zich niet zo belangrijke stukken toch een aanmerkelijke bijdrage kunnen leveren aan het geheel van de historische bronnen doordat een klein detail het verband kan leggen tussen reeds beschikbare gegevens. Nu de ordening van het oud administratief archief van Oirschot haar voltooiing nadert, wordt steeds duidelijker, hoe enorm belangrijk dit archief is. Niet alleen overtreft het dorpsarchieven van behoorlijke plaatsen vele malen in omvang, maar ook geeft het door zijn exemplarisch karakter een duidelijk zicht op de historische achtergronden van de omringende dorpen, waarvoor Oirschot door zijn centrale functie dikwijls het voorbeeld is geweest.

Oirschot heeft altijd het zuivere karakter van een dorp behouden, maar heeft niettemin een oud administratief archief, dat in omvang te vergelijken is met het oud administratief archief van een belangrijke stad als Rotterdam.

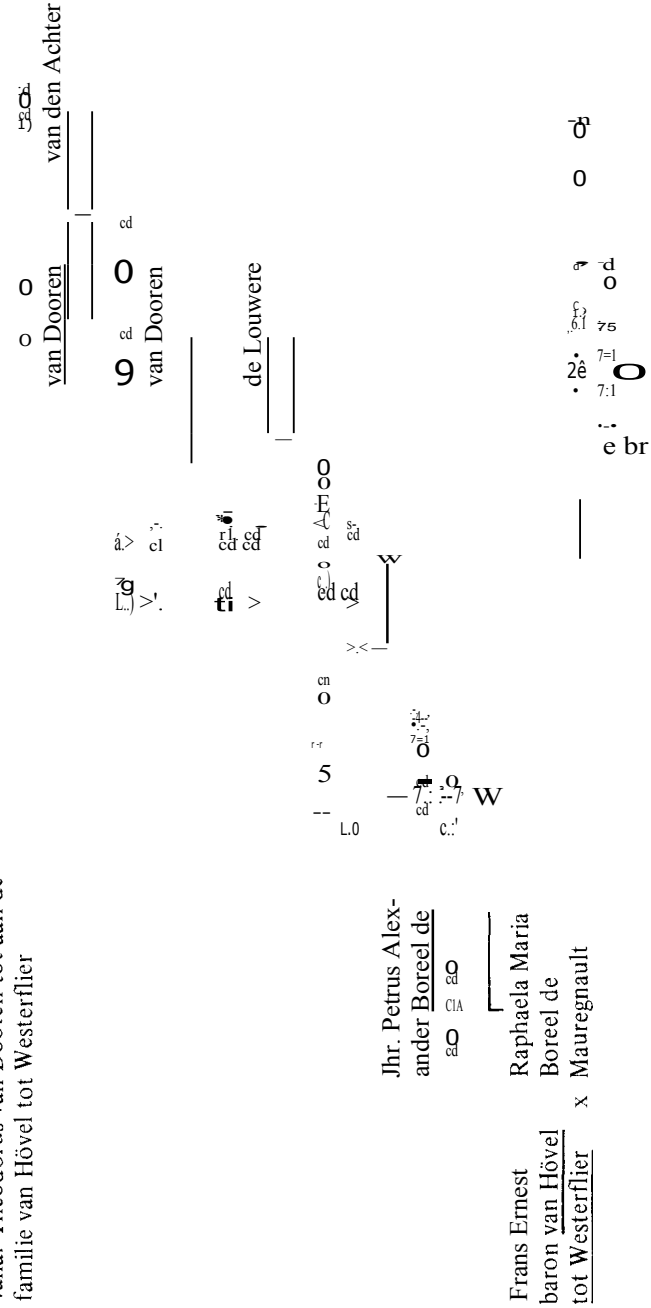
Er zijn in Oirschot nog vele archiefstukken in particuliere handen. Als verdwaalde en uit hun verband geraakte stukken hebben ze daar practisch geen betekenis. Teruggebracht tot het geheel, waarin ze thuishoren, zouden ze misschien zeer verhelderend kunnen werken en daardoor van betekenis kunnen worden voor het navorsen van Oirschots verre verleden. Daarom willen wij een dringend beroep doen op alle bezitters, om deze stukken over te dragen aan het streekarchief, of in ieder geval contact met ons op te nemen, zodat wij historisch belangrijke documenten kunnen localiseren.

NOTEN:

- 1) Oirschots schepentrouwboek van 1724. Akte van 12 november. Zijn naam wordt geschreven "van Doerne", maar zelf schreef hij meestal "van Dooren", terwijl bij zijn afstammelingen ook de schrijfwijze "van Doorn" voorkomt.
- 2) 18 juni 1733. A.M. Frenken. Genealogieën van enige voorname, aan elkaar verwante Meierijsche geslachten, 's-Hertogenbosch 1918, blz. 8.
- 3) 3 juni 1753. Ibid.
- 4) Ibid.
- 5) Zij hadden drie dochters en een zoon. Ibid., blz. 8 en 11.
- 6) Ibid., blz. 11. De vrederechter had vrijwel dezelfde taak als de latere kantonrechter.
- 7) Ibid., blz. 12.
- 8) Oud administratief archief van Oirschot, vrl. nrs. 7857 en 7858.
- 9) Ibid., vrl. nr. 7849.
- 10) Ibid., vrl. nr. 7860.
- 11) Ibid., vrl. nr. 7862.
- 12) Ibid., vrl. nr. 7846.
- 13) Archief fundatie Hendrik Verbeek, vrl. nr. 7884.
- 14) Oud administratief archief van Oirschot, vrl. nr. 7855.
- 15) Parochie-archief van Oirschot, vrl. nr. 7877.
- 16) Archief Sint-Joris-gasthuis, vrl. nr. 7878.
- 17) Archief van de Tafel van de H. Geest, vrl. nr. 7876.
- 18) Archief van het Amelryck-Boot-gasthuis, vrl. nr. 7880.
- 19) Archief van de Tafel van de H. Geest, rekening Kerkhof 1680 - 1682, vrl. [inv. nr.](#) 96.
- 20) 22 november 1665. Zie R.K. Trouwboek.
- 21) Archief van het Amelryck-Boot-gasthuis, vrl. nr. 7881.
- 22) Ibid., vrl. nr. 1684.
- 23) 21 augustus 1646. R.K. Doopboek van dat jaar.
- 24) 20 juli 1687. R.K. Trouwboek van dat jaar.
- 25) Zij werd op 28 maart 1650 gedoopt als Maria Caecilia. R.K. Doopboek.
- 26) Godfried, geboren 23 juli 1652, en Peter, geboren 6 november 1657. R.K. Doopboek.
- 27) Archief van het kapittel van Oirschot, vrl. nrs. 7874 en 7875.
- 28) Rechterlijk archief van Oirschot, vrl. nr. 7872.

AFSTAMMINGS LIJN

vanaf Theodorus van Dooren tot aan de familie van Hövel tot Westerflier

THUIS BEST IN VELDHOVEN
(of de poging van Philips om in Veldhoven (Zeelst)
een woonwijk te stichten)

door J. Suijkerbuijk

In de jaren 1927 - 1929 kende de Nederlandse economie een opleving na een aantal magere jaren. Ook het Philips-concern maakte een stormachtige groei door. De oplopende conjunctuur, vooral ook in het buitenland, waar Philips zich sterk op richtte, maakte dat het aantal werknemers van ± 10.000 in 1927 opliep tot bijna 30.000 in 1929. 1) De beurscrach op 24 oktober 1929 bracht echter een ommekeer teweeg, waarvan de gevolgen in september 1930 ook Philips niet onberoerd lieten.

Tot 1930 kende de regio Eindhoven nauwelijks werkloosheid, integendeel: vanuit heel Nederland werden arbeidskrachten naar Eindhoven (lees Philips) gehaald. Al deze alloctonen moesten natuurlijk gehuisvest worden. Naast vele andere aangelegenheden, de werknemers betreffende, die Philips in eigen hand hield, behoorde ook de woningbouw. Daarbij bleef hij niet alleen in Eindhoven zelf, om redenen die in het vervolg van dit artikel duidelijk worden, maar hij betrok ook de buurgemeenten in zijn plannen.

Ten einde de huisvestingsaangelegenheden beter te kunnen behartigen, werd op 17 december 1927 de woningbouwvereniging "Thuis Best" opgericht onder voorzitterschap van dr. A.E. Philips. Mr. E.E. Spat, directiesecretaris bij het Philipsbedrijf, trad op als secretaris van de vereniging. Eén van de voornaamste redenen van de oprichting was dat op deze wijze voorschotten en subsidies van de rijksoverheid verkregen konden worden t.b.v. de huizenbouw. Toen de vereniging op 17 januari 1928 bij Koninklijk Besluit werd goedgekeurd, werd in de Memorie van Toelichting op het besluit ook uitdrukkelijk gesteld, dat de vereniging enkel in het belang van de volkshuisvesting mocht werken.

Zoals gemeld richtte Philips ook het vizier op de buurgemeenten van Eindhoven. Eén van de grote projecten die tot stand kwam, was de bouw van de wijk Tivoli, toen nog behorend bij de gemeente Geldrop. Hoe deze wijk tot stand is gekomen, staat beschreven in een scriptie van de hand van Th. G. Cuyper (Tilburg, 1979). In dit artikel willen we vooral de plannen belichten die "Thuis Best" had om een grote woonwijk te bouwen in Veldhoven (Zeelst). Een aantal besprekingen over deze bouwplannen, zowel in de gemeenteraad als in het college van burgemeester en wethouders van Veldhoven, vond plaats achter gesloten deuren. Slechts in een aantal gevallen zijn er notulen van gemaakt en dan nog vrij summier. Ook de gewone raadsnotulen en 13. en W.-notulen blinken niet uit in uitvoerigheid. Toch kan er, samen met de gegevens welke in een aantal losse stukken vermeld staan, een goed beeld gevormd worden, hoe een en ander in zijn werk is gegaan.

Eind 1927 bereiken de eerste signalen de gemeente Veldhoven, dat de "Eindhovense industrie" plannen zou hebben om binnen de gemeentegrenzen van Veldho-

ven woningcomplexen te stichten. In de gemeenteraad vraagt men zich af of de gemeentelijke bouwverordening wel berekend is op uitbreidingen op grote schaal. Burgemeester A.J. van Hoof, die ook enige geruchten in deze heeft vernomen, onderkent de te verwachten problemen, die bij een dergelijke uitbreiding te verwachten zijn en hij acht het wel mogelijk dat er binnen afzienbare tijd een uitbreidingsplan voor de gemeente gemaakt zal moeten worden. De raad neemt vooralsnog een afwachtende houding aan, omdat er nog geen concrete plannen bekend zijn.

Burgemeester van Hoof wacht niet af. Omdat hij met de problematiek met betrekking tot het opstellen van een uitbreidingsplan nog nooit te maken heeft gehad, wint hij eerst informatie in bij J.J. Bergsma, redacteur van de "Gemeentegids" en adviseur van de Vereniging van Uitgevers voor de Gemeente-administratie (VUGA) te Voorburg. Deze verwijst hem naar de architect B. Hoogstraten te Rijswijk. Omdat hij reeds voor een aantal andere gemeenten uitbreidingsplannen had ontworpen, is hij wel goed op de hoogte van de problematiek. Architect Hoogstraten is bereid om naar Veldhoven te komen, om eerst de situatie ter plaatse in ogenschouw te nemen. Alvorens hieraan gemeenschapsgeld uit te geven, besluit het college van B. en W. op voordracht van de burgemeester om eerst bij het college van Gedeputeerde Staten te informeren of een opdracht tot het maken van een uitbreidingsplan haar goedkeuring kan wegdragen. Omdat de geruchten van de Philips-bouwplannen steeds sterker worden, wil wethouder van Sambeek, zolang het uitbreidingsplan nog niet is vastgesteld, dat het college van B. en W. van de gemeenteraad volmacht krijgt om naar eigen inzicht te handelen. De raad van Veldhoven verleent aan het college van B. en W. deze volmacht.

De plannen van "Thuis Best" krijgen gaandeweg een meer vastomlijnd karakter. Er worden gronden aangekocht in het Severeind in de voormalige gemeente Zeelst (zie kaartje) en al snel wordt het duidelijk dat de woningbouwvereniging op die lokatie enkele honderden huizen wil bouwen. Burgemeester van Hoof wendt zich tot de Commissaris van de Koningin. Ook hij is inmiddels op de hoogte van de bouwplannen van Philips en hij juicht het voornemen van Veldhoven om een uitbreidingsplan te laten maken van harte toe. Hij is een sterk voorstander van de gedachte dat een gemeente in overleg met buurgemeenten bouwplannen opstelt. Juist in deze periode wordt ook gedacht aan het opstellen van een streekplan voor de omgeving van Eindhoven. De commissaris spoort de burgemeester dan ook aan om zo snel mogelijk een uitbreidingsplan op te laten stellen. Hem wordt aangeraden om hiervoor geen buitenstaander in de arm te nemen, maar om de dienst Gemeentewerken van de gemeente Eindhoven hiermee te belasten. De gemeenteraad geeft op 2 april 1928 groen licht om de opdracht aan de dienst Gemeentewerken van Eindhoven te gunnen. Veldhoven hoopt met een door de raad vastgesteld uitbreidingsplan, uitgaande van de streekplangedachte, de bouwplannen van Philips beter in de hand te kunnen houden, opdat geen locaties door een particuliere onderneming enkel ten eigen voordeel kan worden gekozen, zonder dat daarbij het algemeen belang in het oog wordt gehouden. Hoewel het in de eerstvolgende jaren niet tot een definitief uitbreidingsplan is gekomen, geeft het voornemen aan, dat het gemeentebestuur van Veldhoven huisverig is de greep op de ontwikkeling van

de gemeente uit handen te geven, als het bedrijfsleven zonder meer toestemming gegeven zou worden om bepaalde plannen uit te voeren.

Inmiddels lijkt Philips haast te willen maken met de uitvoering van de bouwplannen. Op 10 april 1928 heeft een eerste onderhoud plaats tussen dr. A.F. Philips en de burgemeester en secretaris van Veldhoven. Hierin wordt duidelijk dat het te bouwen complex uit ongeveer 700 woningen zal bestaan. Het definitieve plan is nog niet bekend, maar volgens Philips zal de gemeente met ongeveer 4000 inwoners worden uitgebreid. Hij wil de nieuwe werknemers vooral aantrekken uit die gebieden, waar het economisch zeer slecht gaat, zoals de veengebieden, Zeeuws-Vlaanderen en ook uit de grote steden. Omdat daar grote werkloosheid heerst, wordt dit voornemen, volgens Philips ook door de regering gesteund. Naast de bouw van de huizen, zullen ook de wegen en de gas- en waterleidingen in eigen beheer worden aangelegd. Het gemeentebestuur ziet de komst van een zo groot aantal nieuwe inwoners met grote zorg tegemoet. Een eerste berekening leert dat het de gemeente ruim f. 28.000,— per jaar meer zal kosten, een bedrag dat met de gewone middelen niet op te brengen zal zijn.

Omdat Philips ook voor de wegeaanleg zorg wil dragen, wordt er op 11 juni 1928 een concessie-aanvraag ingediend om in het Severeind een wegenplan ten uitvoer te mogen brengen. De burgemeester staat zeer afwijzend tegenover toekenning van die concessie. Navraag heeft geleerd dat Eindhoven inmiddels ook spijt heeft gekregen dat zij aan Philips toestemming heeft gegeven om in eigen beheer de wegen aan te leggen. Van de kant van de burgemeester zal Philips trouwens toch weinig of geen medewerking meer hoeven te verwachten. Immers tijdens de gesprekken met dr. Philips zijn een aantal opmerkingen hem duidelijk in het verkeerde keelgat geschoten. Philips heeft namelijk bedreigd om te trachten bij de regering gedaan te krijgen, dat de gemeentelijke bouwverordening buiten werking gesteld wordt, wanneer zijn plannen worden tegengehouden. Dit dreigement zet uiteraard kwaad bloed, al kan de burgemeester niet geloven, dat de regering een dergelijke maatregel zal nemen terwille van een particuliere onderneming. In een uitvoerig schrijven van het gemeentebestuur aan de Minister van Binnenlandse Zaken en Landbouw en aan de Minister van Arbeid, Handel en Nijverheid wordt de positie van de kleine gemeente Veldhoven tegenover het Philips-concern uiteen gezet. Als de plannen op een of andere wijze toch doorgang vinden met behulp van de regering, wil de gemeente de lastenverzwaring, die er jaarlijks voor opgebracht moet worden, afwimpelen op de rijksoverheid. Aan dr. L. Deckers, lid van de Tweede Kamer, die inmiddels zijn medewerking aan Veldhoven heeft toegezegd, wordt een afschrift van de brief gezonden, met het verzoek om zijn invloed aan te wenden opdat het rekest om financiële steun gunstig wordt onthaald.

In 1928 zijn er geen verdere ontwikkelingen meer, behoudens het bericht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Landbouw, dat de regering pas steun kan verlenen, als een gemeente daadwerkelijk in financiële moeilijkheden zit. Philips laat niets meer van zich horen en richt zich geheel op Geldrop, waar eind 1928 de onderhandelingen over de bebouwing van Tivoli wel succes opleveren en waar op 15 juni 1929 de contracten worden ondertekend.

Waarom wil Philips speciaal in Eindhovense buurgemeenten woonwijken stichten, terwijl er in Eindhoven zelf nog bouwterrein in overvloed is? De oplossing ligt voor de hand: zoals iedere zakenman kijkt ook Philips naar de (financieel) gunstigste omstandigheden. De eisen die Eindhoven in haar bouwverordening stelde, vond hij te zwaar, althans zwaarder dan in bijvoorbeeld Geldrop en Veldhoven, en dat zou kostenverhogend werken. Vooral de eisen met betrekking tot de straat-aanleg en breedte van de wegen als ook de eisen die gesteld werden ten aanzien van de aanleg van de riolering, weken sterk af van hetgeen in de bouwverordeningen van de buurgemeenten gesteld was. Bovendien lagen de gekozen locaties ook geografisch gunstig ten opzichte van de reeds bestaande en de op korte termijn te bouwen fabriekscomplexen. Als te zijner tijd tot annexatie van zowel Tivoli en het Severeind door de gemeente Eindhoven (waarvoor ook al stemmen waren opgegaan) overgegaan zou worden, dan moest Eindhoven zelf die woonwijken aan haar eisen aanpassen. Eindhoven had daarom ook getracht betrokken te worden in de onderhandelingen over het contract Philips-Geldrop, maar dit werd niet toegestaan. G.C. Kools, directeur van de Dienst Gemeentewerken van Eindhoven deelde desgevraagd mee "dat het contract de geest ademde dat de N.V. Philips meer zeggenschap in de openbare colleges wenste, om te worden tot een erkende macht naast de officiële regerende colleges" (geciteerd bij Th. Cuypers). Dit alles had tot gevolg dat de relatie tussen Eindhoven en Philips niet best was.

Als de overeenkomst met Geldrop tot stand is gekomen, wordt de zaak in Veldhoven opnieuw aangezwengeld. "Thuis Best" voelt zich nu waarschijnlijk sterker staan, omdat ook Geldrop grotendeels tegemoet is gekomen aan de door haar gestelde eisen. Men verkijkt zich echter op de onverzettelijkheid van het Veldhovense gemeentebestuur. Om van de hele zaak af te zijn, waren in de gemeenteraad al stemmen opgegaan om het "Severeind" door Eindhoven te laten annexeren. Het college van Gedeputeerde Staten zou hier ook mee instemmen en ook Eindhoven was tot annexatie bereid, maar liefst onbebouwd of bebouwd met in acht-neming van de Eindhovense bouwweisen. Omdat een annexatie-procedure geruime tijd in beslag zou nemen 2) en de bouwplannen eerder ten uitvoer gebracht zouden kunnen worden, vindt Veldhoven dat ook Eindhoven in de onderhandelingen betrokken moet worden en dat er rekening gehouden moet worden met de Eindhovense bouwverordening. Philips wil hier niet van horen en wil Veldhoven het contract dat met Geldrop was gesloten opdringen. Veldhoven verweert zich terecht door te stellen, dat ook Veldhoven bij die onderhandelingen betrokken had moeten worden, als Thuis Best een gelijk contract met Geldrop en Veldhoven af had willen sluiten.

Nadat nog enkele besprekingen hebben plaatsgevonden, die geen tastbaar resultaat opleverden, worden in maart 1929 toch een tweetal ontwerp-contracten naar het gemeentebestuur gezonden. Het ene is een contract tussen de gemeente Veldhoven en de N.V. Philips dat voornamelijk de financiële zaken vastlegt en het andere zou gesloten moeten worden tussen de gemeente Veldhoven en de woningbouwvereniging "Thuis Best" dat de bouw van de wijk betreft.

Behoudens een tweetal punten, die in een laat stadium in de overeenkomsten met Geldrop zijn aangebracht, zijn ze identiek aan de contracten die met Geldrop zijn

gesloten. Het gemeentebestuur legt ze ter beoordeling voor aan hun rechtskundig adviseur, te weten mr. dr. L. Deckers. Hij participeert in het in Den Haag gevestigde advocatenkantoor Deckers-Kortenhorst-van de Loo en is tevens lid van de Tweede Kamer. 3)

Nadat Deckers de overeenkomsten met een groot aantal opmerkingen had teruggestuurd, volgt er een gesprek tussen het gemeentebestuur en mr. Spat, secretaris van de woningbouwvereniging. Al snel wordt duidelijk dat laatstgenoemde de aangebrachte wijzigingen niet accepteert en de onderhandelingen worden opnieuw afgebroken.

Nu de onderhandelingen met Veldhoven op een dood spoor beland lijken te zijn, wendt "Thuis Best" zich tot de Ministeries van Financiën en van Arbeid, Handel en Nijverheid. Bij de beide ministeries wordt een verzoek ingediend om een rijksvoorschot te verkrijgen voor de kosten, verbonden aan de bouw van 862 woningen, 12 winkels met 5 bovenwoningen, te stichten op terreinen in de gemeente Veldhoven. Op 8 oktober 1929 ontvangt het gemeentebestuur van Veldhoven een afschrift van het ministerieel besluit: het verzoek van de woningbouwvereniging wordt gehonoreerd. Onder punt 2 van het besluit wordt gesteld dat het plan uitgevoerd dient te worden, volgens het bij het verzoek ingediende straat- en rioleringsplan. Dit betekent dat geheel voorbij wordt gegaan aan de belangen van de gemeente Veldhoven en dat bovendien de gemeentelijke bouwverordening buiten werking wordt gesteld ten behoeve van particuliere belangen. Het buiten werking stellen van de gemeentelijke bouwverordening is wettelijk slechts in een tweetal gevallen geoorloofd: ten eerste als in de gemeente onvoldoende voorzien wordt in de volkshuisvesting en ten tweede als de gemeente niet in staat zou zijn om haar medewerking te verlenen aan het tot stand komen van bouwplannen. Het gemeentebestuur stelt dan ook een uitvoerig bezwaarschrift op dat op 1 november 1929 naar de beide bovengenoemde ministeries wordt verzonden en bovendien aan de minister van Binnenlandse Zaken en Landbouw en aan de minister van Staat. Aan beide eisen voor het buiten werking stellen van de gemeentelijke bouwverordening wordt, volgens het gemeentebestuur niet voldaan. In Veldhoven heerst geen woningnood, en iedere arbeider die zich in de gemeente vestigt, kan gemakkelijk aan huisvesting komen. Van "onvoldoende voorzien in volkshuisvesting" mag volgens het gemeentebestuur niet gesproken worden, als een onderneming uit een andere gemeente huisvesting zoekt voor haar arbeiders in Veldhoven, terwijl in de gemeente waar de onderneming is gevestigd, nog ruimte in overvloed is om te bouwen. Aan de tweede eis wordt volgens het gemeentebestuur niet voldaan omdat de gemeente, hoewel niet van harte, toch bereid was haar medewerking te verlenen, mits aan een aantal voorwaarden zou worden voldaan. Toen deze voor "Thuis Best" onaanvaardbaar bleken, heeft niet de gemeente maar het bestuur van de bouwverordening de onderhandelingen afgebroken. Die voorwaarden van het gemeentebestuur kwamen er op neer dat de gemeente er in financieel opzicht geen nadelige gevolgen van zou ondervinden (bij stijging van het inwonertal met ongeveer 4000 personen, zou volgens een bijgevoegde gespecificeerde begroting een tekort van f. 40.000,- per jaar betekenen). Bovendien trachtte het gemeentebestuur te handelen in de geest van de vooral ook door het provinciaal bestuur gepropageerde "streekplangedachte". Vandaar dat Veldhoven ook de gemeente Eindhoven in de besprekingen wilde betrekken, te

meer omdat het gebied waar het woningcomplex gepland is, waarschijnlijk door Eindhoven geannexeerd zal worden. Daarom moet rekening gehouden worden met de eisen die Eindhoven stelt op het gebied van straataanleg, riolering en de aanleg van gas- en waterleiding.

Omdat "Thuis Best" deze voorwaarden niet aanvaardt, is het volgens het gemeentebestuur gewettigd om te stellen dat "Thuis Best" alleen in Veldhoven wil bouwen, om aan de strengere eisen van Eindhoven te ontkomen. Hoewel de gemeente Eindhoven, zich feitelijk niet met de zaak mag bemoeien, wordt aan de directeur van de Dienst Gemeentewerken, G.C. Kools, het bouwplan ter beoordeling gestuurd. Nadat hij zijn onaanvaardbaar heeft uitgesproken over het straten- en rioleringsplan, richt het gemeentebestuur van Eindhoven ook een schrijven aan de minister van Binnenlandse Zaken en Landbouw, waarin de hele kwestie vanuit Eindhoven's oogpunt wordt toegelicht. Het schrijven is een ware steunbetuiging aan Veldhoven. Terwijl het gemeentebestuur van Veldhoven in haar antwoord op een verzoek van het College van Gedeputeerde Staten, meedeelt dat het bereid is onvoorwaardelijk en gratis het "Severeind" aan Eindhoven af te staan, dient "Thuis Best" op 15 november 1929 een aanvraag in bij het college van B. en W. om een bouwvergunning voor genoemde 862 woningen, 4 winkels met bovenwoning en 8 winkelhuizen. Om dezelfde redenen als in het bezwaarschrift aan de verschillende ministeries gericht, weigert het college van B. en W. de gevraagde bouwvergunning te verlenen. Hierop gaat "Thuis Best" in beroep bij de gemeenteraad. Men voert aan dat het algemeen belang er mee gediend is omdat er woon- en ook werkgelegenheid wordt gecreëerd. Mr. van de Loo, die de plaats van dr. Deckers als juridisch adviseur heeft overgenomen (Dr. Deckers is inmiddels Minister van Defensie geworden), stelt een ontwerp-beschikking op het ingestelde beroep op. Hij deelt tevens mee dat de hele kwestie onderwerp van persoonlijk gesprek is tussen de Ministers van Binnenlandse Zaken en van Financiën. Om toch nog een poging te ondernemen om de moeilijkheden aan de onderhandelingstafel op te lossen, wordt de beslissing met de wettelijk toegestane termijn van één maand verdaagd. Op voorspraak van het Veldhovense gemeentebestuur, dringt de directeur-generaal van de Volksgezondheid, Lietaert-Peerbolte, er bij het bestuur van "Thuis Best" op aan om met Eindhoven tot een vergelijk te komen. Het levert geen resultaat op en op 3 april 1930 besluit dan ook de Veldhovense gemeenteraad het beroep af te wijzen. In de overwegingen wordt gesteld dat "Thuis Best" niet duidelijk heeft kunnen maken, waarom in het algemeen belang juist in Veldhoven een dergelijk woningcomplex gebouwd moet worden, terwijl er in Eindhoven nog ruimte in overvloed is. Ook de raad ontkomt niet aan de indruk dat men de strengere bouweisen van Eindhoven tracht te omzeilen. Bovendien heeft de raad grote kritiek op het "dicteren" dat "Thuis Best" heeft willen doen, in plaats van onderhandelen.

Het enige wat het bestuur van de woningbouwvereniging nu nog openstaat is in beroep gaan bij de raad van State tegen het genomen raadsbesluit. Waarschijnlijk tot haar grote verrassing, ontvangt het gemeentebestuur van Veldhoven eind mei een brief van de burgemeester van Eindhoven, dat er een voorlopige bespreking heeft plaatsgevonden niet het bestuur van "Thuis Best". Hierin is duidelijk geworden, dat "Thuis Best" afziet van haar plan om in het Severeind te gaan bouwen.

Zoals gezegd, ontving Veldhoven deze mededeling via de burgemeester van Eindhoven, van het bestuur van de woningbouwvereniging wordt taal noch teken vernomen. Waarschijnlijk heeft naast de onverzettelijkheid van het gemeentebestuur, ook de tijd Veldhoven een handje geholpen. Na medio 1930 heeft ook het Philips-concern te maken gekregen met de gevolgen van de economische crisis en is er een grote terugslag gekomen voor het bedrijf. Men moest werknemers ontslaan in plaats van aantrekken, waardoor de noodzaak niet meer aanwezig was om op korte termijn woonwijken te bouwen.

BRONNEN:

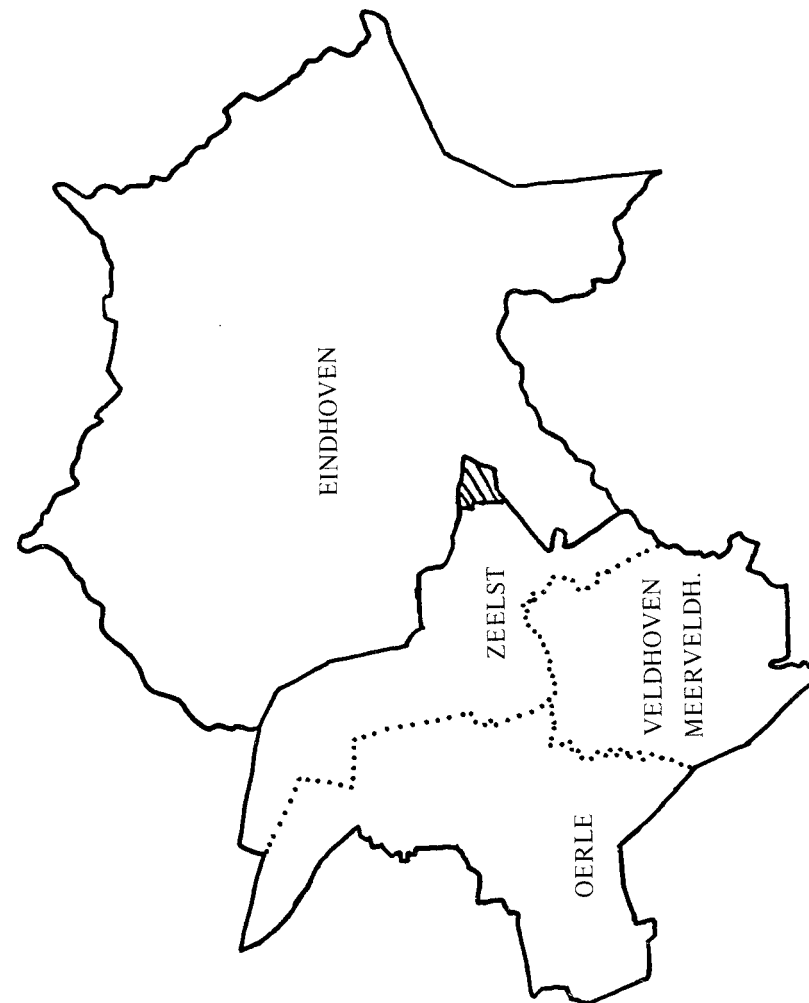
Administratief archief gemeente Veldhoven, 1921 - 1945.
 voorl. inv. nrs. 2, 10, 12, 510, 565.

LITERATUUR:

Th. Cuypers,
 Tivoli, 1928 - 1940 (Tilburg, 1979).
 Prof. dr. H.F.J.M. van den Eerenbeemt,
 Industrieel ondernemerschap en mentaal klimaat, 1914 - 1940 (Tilburg, 1979)
 (Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland, no. XLV).
 Dr. F.A.M. Messing,
 Het ontstaan van Groot-Eindhoven, 1890 - 1920 (Tilburg, 1980)
 (Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland, no. XLIX).
 Dr. J .M.P. van Oorschot,
 Eindhoven, een samenleving in verandering (Eindhoven, 1982)
 Biografisch woordenboek van Nederland, I (Den Haag, 1979)

NOTEN:

- 1) Volgens Messing werkte in 1930 69,3% van de beroepsbevolking van de regio Eindhoven bij Philips.
- 2) De annexatie vond pas in 1971 plaats.
- 3) De uit Heeze afkomstige dr. Deckers is zeer goed bekend met de situatie op het Brabantse platteland. Hij was gepromoveerd op het proefschrift: De landbouwers van de Noordbrabantse zandgrond. Als lid van de Tweede Kamer had hij zich indertijd al geroerd tijdens de debatten over de samenvoeging van Oerle, Zeelst en Veldhoven-Meerveldhoven. Zie Campinia no. 41, 1 e jrg., blz. 7-17).

.... begrenzing voormalige gemeenten
 //// gepland bouwterrein "Severeind"

Gemeente Eindhoven en Veldhoven ca. 1930

III. ARCHIVALIA AANGAANDE OUDE KEMPISCHE GILDEN

Het is ruim vier jaar geleden dat onder deze titel regelmatig artikelen opgenomen werden in Campinia. In die jaren zijn echter geen nieuwe documenten aangaande de Bestse en Oirschotse gilden ontdekt. Over eventuele Oerlese, Veldhovense of Zeelster gilden bereikten ons geen berichten. Het is daarom verheugend dat ons door de welwillende medewerking van de heer W.C.M. van Nuenen te Westerhoven toestemming is verleend tot overname van een artikel uit het programmaboekje van de districtsgildegad van het St. Annagilde te Westerhoven, welke op 2-3 september 1978 werd gehouden.

Het laatste artikel onder deze titel droeg het volgnummer 24. We nemen de draad hier weer op.

Redactie.

25. HET SINT ANNA-GILDE TE WESTERHOVEN

Een van de eerste vragen rond de geschiedenis van een gilde is: wanneer is het opgericht? In 1824 beantwoordt Antony van Galen, de oud-secretaris van de dingbank Bergeyk, en als zodanig kennishebbende van de oudste stukken uit deze omgeving, in zijn hoedanigheid van Schout van Westerhoven, een verzoek om inlichtingen door het provinciaal bestuur over voormaals bestaan hebbende schutterijen van de gemeente Westerhoven. Hij schrijft dan dat de bestaan hebbende en nog bestaande schutterij is genaamd „de gilde van St. Anna” en verder: „Derzelve instelling is van ouds tijden door de Hertogen van Brabant begunstigd.”

Op de vraag wat de eventuele werkzaamheden van een dergelijke cooperatie nog zijn, antwoordt hij: „Het schieten van den Papegay of vogel, het mede ter aarde bestellen van overleden gildebroeders en het bijwonen der Lijkdiensten.”

Bij het opmaken van een nieuw reglement in 1841 geeft P.N. Panken, toen waarnemend hoofdonderwijzer der openbare lagere school te Westerhoven en de latere geschiedvorser van onze streek, als aanhef voor het reglement dat het St. Anna-gilde "reeds over eenige eeuwen is opgericht". Tevens vermeldt hij dat het in het midden van de 17e eeuw in verval is geraakt en in 1760 "opnieuw werd tot stand gebracht". Dit sluit heel goed aan bij het verhaal van J .A. Jolles in zijn boek over de „Schuttersgilden van Noord-Brabant”, waar hij bij Diessen een verslag aanhaalt van de krijgsverrichtingen van het leger van de koning van Frankrijk in 1702. Daar wordt beschreven dat het Franse leger de 10e augustus 1702 in Riethoven, Westerhoven, Bergeyk en Steensel was en de elfde augustus te Diessen waar ze de kerk plunderden, het zilverwerk der beiden gilden, het doodskleed en de trom meenamen. Men kan gerust aannemen dat datgene wat in Diessen gebeurde ook in de eerder genoemde plaatsen is gebeurd.

Dat een gilde in zo'n tijd in verval is geraakt is begrijpelijk. Ofschoon dit bij het

St. Sebastiaangilde in Diessen niet het geval was, die waren er in 1715 weer aardig bovenop. Dat het St. Annagilde te Westerhoven er in 1760 weer bovenop is gekomen blijkt uit het nog aanwezige zilver.

Een uit 1761 daterend schild, 15 dm. hoog en 11 dm. breed, voorstellende St. Anna met de H. Maria heeft als tekst: „Dese schilt vereert door de vrouwen van de gult van St. Anna tot Westerhoven”. Ook de grote halfplatte, ongekroonde vogel, staande op een takje waaraan een oog en de twee sikkels van `Capiteyn' en `Vaendrick' dateren waarschijnlijk van die tijd. Het gilde blijft dan zeer actief tot goed 1840 getuige de zeer goed aansluitende reeks van geschonken koningszilver: 1765 Geijsbert Goossens en Johanna zijn huisvrouw

1767 Francis Goossens en Maricatarina Vissers zijn huisvrouw

1777 Willem Albertus Bots

1782 Wilhelmus Marthinus Bots

1787 Pieters Schellens en zijn huisvrouw

1791 Martinus Gielens

1801 Michiel Bosman

1808 Theodorus Verbeek

1814 Godefridus Bots

1814 Andreas Moors

1819 Andris Moors

1829 Cornelis van Velsen

1830 Jacobus Kuijlaars

1839 P.J. Kuijlaars

Zoals al eerder vermeld werd in 1841 op basis van het reglement van 1760 een vernieuwd reglement geschreven door de toenmalige waarnemend hoofdonderwijzer P.N. Panken op verzoek van Theodorus Aarts, hoofdman, Michaël Bosmans, vaandrig, en Adries Moors en Jacobus Kuilaars, dekens van het St. Annagilde.

Het origineel door P.N. Panken in een schrift geschreven reglement is nog in het archief van het St. Annagilde aanwezig en luidt als volgt:

REGLEMENT

Van de Gilde of het Broederschap van de H. Moeder Anna te Westerhoven, waarna zich de Broeders en Zusters, willen en zullen voegen.

Artikel 1

In deze Gilde of Broederschap mogen aangenomen worden, alle eerlijke personen, gegoed en geërfd en vaste woning houdende te Westerhoven of zoo het anders bij den Hoofdman, Vaandrig en Dekens zal goedgevonden worden.

Artikel 2

Ieder persoon die in deze Gilde of Broederschap begeert aangenomen te worden

zal gehouden zijn, voor het inkomen te geven 25 stuivers, en voor het eerlijk uitgaan 12 stuivers (latere toevoeging) of voor dit anders wordt goedgevonden.

Artikel 3

Wanneer iemand van de Broeders of Zusters is komen te sterven, zullen alle Broeders gehouden wezen op derzelver begrafenis te compareren, waartoe zij van den tamboer of iemand anders zullen gebeden worden, teneinde het doode lichaam naar het kerkhof te vergezelschappen en voor de ziel te bidden, waarin niemand zal geëxcuseerd zijn, alle diegene, welke op dien dag, zaken te verrigten hebben, die presserende waren, als ook die daags te voren zijn van huis gegaan, zoodat zij den voorgaande nacht, buiten ons Dorp hebben geslapen, alsmede die door ziekte of ongesteldheid verhinderd zouden zijn, dewelke alsdan kunnen volstaan, met een ander in hunne plaats te zenden mits zij daartoe aan den Hoofdman, Vandrick en Dekens permissie zullen gevraagd hebben. Alle andere, die gene van genoemde beletselen hebben, zijn gehouden, precies op de gestelde uur en tijd aan het sterf-huis te wezen, of ten minste, als het lichaam, door de geburen uit het huis wordt gedragen, alle die later komen, of die in het geheel niet verschijnen verbeuren 6 stuivers (later gewijzigd in 1 gulden).

Artikel 4

De Hoofdman en Vaandrig voor en de dekens in het midden, zullen met de andere Broeders gemaniert het lijk, voor de vrienden van den overledene volgen, biddende voor de ziel, gelijk Broeders en Zusters betaamt, denkende, dat de dood aan ieder van ons eens zal overkomen, daarom wordt, naar het kerkhof gaande en wederkeerende, wel bijzonderlijk verboden tegen elkander te spreken, ook zijn de Broeders gehouden de lijkmis bij te wonen, beide op poene van 6 stuivers (later gewijzigd in 1 gulden).

Artikel 5

Wanneer het ligchaam gezonken is, zullen de Dekens 2 of 3 schuppen aarde op de kist schieten, daarna zullen de geburen verder begraven. Voor deze bijwoning of vergezelschapping zullen de naaste vrienden van den overledenen broeder of zuster aan de Gilde of het Broederschap 2 Gulden betalen (later is hieraan toegevoegd: bij de overlijding bij gebreken van dien worden zij uit de gild geschraapt).

Artikel 6

Indien de Gulde-Misse voor eenen Broeder of Zuster geschieden zal zullen alle Broeders, of iemand in hunne plaats gehouden zijn, de geheele Mis te komen hooren en voor de ziel van den overledenen Broeder of Zuster te bidden, op poene van 6 stuivers. Die na het Evangelie komen, verbeuren alsmede 6 stuivers.

Artikel 7

Insgelijks zijn de Broeders verbonden, de Hoogmis, die voor de levende en doode Broeders en Zusters van deze Gilde op H.-Sacramentsdag geschieden zal bij te wonen, alsook op den Feestdag van onzen H. Moeder Anna op poene van 6 stuivers (hieraan is later toegevoegd: en op den bestemden tijd van de hoofdtij aan de gulde-

kamer als den appellijst wordt voorgelezen prezend te melden op boete van 6 stuivers (later gewijzigd in 1 Gulden) (ook is Sacramentsdag later in dit reglement geschrapt).

Artikel 8

Wanneer de Broeders en Zusters vergaderd zijn, zal men elkander noemen Broeder of Zuster of niet derzelver eerlijkste namen, op poene van 6 stuivers.

Artikel 9

Zoo iemand elkander heet liegen, zal verbeuren 6 stuivers.

Artikel 10

Ingeval iemand komt te stoten of te slaan, zal verbeuren 12 stuivers.

Artikel 11

Doch indien zij vegtenderhand, op wat manier het zoude wezen, komen te kwetsen, zodanig, dat er bloed wordt vergoten, zullen verbeuren f. 2:10 s.

Artikel 12

Op deze vreedzame vergadering, zal zich buitendien, een ieder voor gulzigheid en overdaad te wachten hebben, alsmede van ontstichtende woorden te spreken, of eenige ongeregelde manieren te hebben, op eene boete van 6 stuivers.

Artikel 13

Indien iemand verkiest, zich met een ander spel, eerlijk te vermaken, is gehouden, daartoe bevorens, aan den Hoofdman, Vandrick of Dekens permissie te vragen, op poene van 6 stuivers.

Artikel 14

Niemand zal op deze vergadering kinderen mogen brengen, als zuigelingen (later bijgevoegd: of groter laten drinken) op verbeurte van 6 stuivers. (Dit hele artikel is later doorgehaald).

Artikel 15

Wanneer de Broeders en Zusters vergaderd zullen wezen, zijn zij verpligt met zonnendergang, of als de tamboer taptoe zal slaan, naar huis te gaan, die hieraan weigert te voldoen verbeurt 6 stuivers.

Artikel 16

De vervallene poenen of boeten, zullen aan de Gilde of Broederschap behooren.

Artikel 17

Indien iemand van deze voorschrevene artikelen komt te misbruiken en poene of boete daartoe staande, niet gewilliglijk betaalt, zal als een inobedient of wederspanning uit de kamer of het huis gestoten, en zijn naam uit het Broederschap of Gil-

de, tot een schandaal uitgeschrapt worden, in de welke hij nooit meer zal mogen komen of aangenomen worden.

Artikel 18

De Broeders en Zusters zijn gehouden, aan alle orders en bevelen die de Hoofdman, Vaandrig en Dekens zullen geven, met alle eerbied, zonder murmureren of tegenspreken, te gehoorzamen (later is hieraan toegevoegd: op boete van 12 st.).

Artikel 19

Nog is er geordonneerd, dat men nooit een koning, naar huis mag leiden, doch wel uithalen op St. Anna-dag, op de uur, welke Hoofdman, Vaandrig en Dekens, daartoe zullen bestemmen.

Artikel 20

Ieder Gilde-Broeder is verbonden, wanneer de koningsvogel geschoten wordt, aan den tamboer te geven 1 stuiver.

In 1855 is daar aan toegevoegd:

Artikel 21

Die Gilde-Broeders die buiten de gemeente wonen en jaarlijks niet compareren op St. Annadag verbeuren 6 stuivers en in het volgende jaar komen bij betalen en in drie agtereenvolgende jaren niet compareeren uit de Gilde als Broeder doorschrapt.

Artikel 22

Indien een Lijk van het sterfhuis naar het kerkhof wordt gedragen is iederen Broeder die er voor bekwaam is malkanderen te ondersteunen om te dragen of zullen door iemand van de overigheid bij naamen opgeroepen worden hieraan onwillig zijnde 6 st. boeten. Als men het Lijk te vergezellen en ter aarden te bestellen zoo lang den Rouw weer in de Kerk gaat of 6 st. boeten.

Artikel 23

Ieder persoon in de gild in leven zijnde namelijk de mans of bij overlijding van dien zijn ook de weduwe jaarlijks verplicht een kar mest te verleenen of die geen buiten bedrijf zijnde 8 stuivers betaalen.

(Deze drie aanvullende artikelen zijn niet van de hand van P.N. Panken. Red.)

Tot zo ver het reglement van 1841 en de aanvulling uit 1855. Een afschrift van dit reglement van kort na 1855 bevindt zich in het archief van de parochie van Westerhoven.

Wat het laatste artikel betreft moet worden opgemerkt dat deze mest gebruikt werd op de gronden eigendom van het gilde. De opbrengst van de vruchten van dit land plus de eventuele boetes waren de inkomsten van het gilde. Toen de gronden verkocht waren is de betaling van de contributie ingevoerd.

Over het in eigendom verkrijgen van grond vertellen ons de archiefstukken van het gilde nogal wat.

Het oudste stuk is van 26 juli 1801 (feestdag van St. Anna), waaruit blijkt dat de schutsboom staat op grond van de kinderen Alb. Bots en belend is door de grond van Jan Anthonisse. Deze laatste verklaart het volgende:

„Ik ondergetekende vergun en staan toe dat de gilde van St. Anna te Westerhoven vrij en onverhindert ten alle tijden den trek om den schutsboom moet houden dat is te zeggen als zij somtijds verder quamen als op den grond van de kinder Alb. Bots. Westerhoven den 26 July 1801 geb.: Jan Antonisse."

- o De eerste grondaankoop betreft dan een perceel weiland in de Hoevenbeemd, waar thans de vroegere jongensschool staat, groot 2 loop en 4 roede. Oostelijk belend door Petronella Deene, westelijk door de verkoper Lourens Brouwers, zuidelijk door Willem Bots en noordelijk door de straat. Deze koop is geschied op 30 september en 8 oktober 1801 en de grond was te aanvaarden op nieuwjaarsdag 1802. De prijs bedroeg f. 306. . Van deze transactie heeft het gilde de volgende archiefstukken: 1. de verkoopcondities met proces-verbaal der verkoop; 2. akte van transport d.d. 17 oktober 1801; 3. akte tot securiteit, d.i. een akte waarbij de verkoper de koper vrijwaart voor eventueel op deze grond nog te betalen cijns, waarbij met name genoemd wordt het "chijnsboek van den Abt van St. Jacob tot Luijk"; 4. een akte voor een geldlening van f. 300,— aangegaan bij de kinderen Albert Bots om de grond te kunnen betalen, gedateerd 21 oktober 1801.

Uit dit laatste stuk blijkt dat toen hoofdman was Willem Mart Bots, vaardrig Willem Alb. Bots, koning Mighiel Bosmans en dekens Martinus Gielens en Arnoldus Aarts. Deze geldlening is afgelost op: 9 aug. 1807 f. 100, - ; 1 aug. 1813 f. 50,—; 18 okt. 1818 f. 100, ; 29 juli 1820 f. 50,—; terwijl prompt ieder jaar 4% rente over het openstaande is betaald.

- o Op 13 en 20 januari 1803 wordt wederom een stuk grond gekocht en wel van Willem Bots, wat gelegen is in de Boelebeemd, groot 1 loopense en 38 roeden, belend oostelijk door de kinderen Francis Evers, westelijk en zuidelijk door het gemeente Broek en noordelijk door Jacobus Bots. Betaling van deze koopsom mocht geschieden in drie termijnen, nl. 1 oktober 1803, 1 oktober 1804 en 1 oktober 1805. Van deze transactie heeft het gilde: 1. de condities van verkoop met proces-verbaal; 2. de akte van transport.

Op deze laatste is de afbetaling aangetekend, welke als volgt is verlopen: 22 aug. 1803 f. 51,- ; 29 juli 1804 f. 63,—; 4 aug. 1805 f. 13,—; 23 sept. 1805 f. 26,—; totaal f. 153,—.

- o Een derde perceel grond is nog gekocht op 20 januari 1808 van Marte Peter Jacobs. Dit perceel was gelegen in de Crommenhurk en was 'omtrent 1 loopense' groot. Het werd belend: oostelijk door Jacobus Adriaans, westelijk door de verkoper, zuidelijk door de gemeente en noordelijk door de Rénier. De koopprijs bedroeg f. 57,50. Van deze transactie heeft het gilde alleen een akte van transport.
- o In tegenstelling met de grond van de eerste koop waren de twee laatste percelen zogenaamde vrije gronden en hadden niet tot een 'leen' behoord, vandaar dat hierbij geen akte van securiteit is opgemaakt die vrijwaring moest geven tegen

mogelijke nabetaling van leenrege of `chijns'. Het eerste perceel had vroeger kennelijk behoord tot het leen van de Abdij van St. Jacob te Luik, die vele gronden in deze omgeving bezat (vandaar de `Abtshuysinge' van deze abdij te Bergeyk).

Mogelijk dat de familie Moors ook wat te maken heeft gehad met deze abdij. Anders is voorlopig niet te verklaren waarom op het koningszilver van 1819 vermeld wordt: "Andris Moors, koning van ST. JACOB en ST. ANNA gilt te Westerhoven".

Al deze gronden zijn vóór 1930 verkocht en het geld is op een bankboekje vastgezet.

Van circa 1850 tot circa 1950 is er zeer weinig bekend over het gilde. Het moet al die tijd wel hebben gefunctioneerd maar het eerste koningsschild komt pas weer in 1972. Op een archieffoto t.g.v. het 60-jarige lidmaatschap van de toenmalige kapitein P.J. Gevers (Peerke) staan 29 leden, waarvan 4 vendeliers en 2 jeugdige tamboers met gildetrommen. Wel werd het gilde nog vereerd met een schild van W. Lathouwers, kapitein van 1956 - 1961, en een schild van F. Smolders, kapitein in 1961, en in 1976 van P. Moors, deken.

Het koningsschieten gebeurt nog om de vier jaar, dit was vroeger om de vijf jaar. Het teren is nog als vroeger. Op de eerste maandag van juli is er 's avonds een H.Mis voor de overleden broeders en zusters. Na de H. Mis wordt in het gildehuis nog wat gebruikt. De volgende dag is er 's morgens een speciale H. Mis voor het gilde, waarbij de leden in gildekleding aanwezig zijn. Na de H. Mis vindt een hernieuwing van de eed van trouw aan het kerkelijk gezag plaats. Daarna worden eventueel nieuwe leden voor het gildehuis ingewijd door drie maal het vaandel over hen te zwaaien. Dan volgt een gezellig samenzijn in het gildehuis van gildebroeders en gildezusters met 's avonds een brabantse koffietafel. De zaterdag vóór het teren gaat volgens oud gebruik de overheid het bier keuren (niet meer dan drie glazen de man) op kosten van de kas.

Andere activiteiten zijn het deelnemen aan het jaarlijkse feest van de koningsgildedag en van de districtsgildedag en diverse demonstraties in samenwerking met federatie en/of kring. Tevens wordt jaarlijks deelgenomen aan de plaatselijke festiviteiten van Koninginnedag, waarbij ook de eed van trouw wordt vernieuwd aan het wereldlijk gezag.

Als bijzondere activiteiten kunnen nog worden vermeld de deelname in 1973 aan de districtstentoonstelling van Zuid te Valkenswaard en de tentoonstelling in 1976 in het gemeentehuis van Westerhoven van eigen gilde-attributen in samenwerking met het provinciaal museum en de reizende tentoonstelling van brabantse gildezilver van dit museum.

Behalve het hiervoor genoemde zilver bezit het gilde een oud gildevaandel van blauwe zijde met rode randen, geborduurd en beschilderd met St. Anna-Maria binnen een stralenkrans, alsmede een nieuw gilde-vaandel uit 1963, vervaardigd door de zusters Clarissen te Eindhoven. Verdere bezittingen zijn:

een zilveren kapiteinsspies met twee belletjes;
twee dekensstokken met zilveren knop;
acht vendels met stokken;
costuums voor vendeliers en tambours;
twee bazuinen;
een oud, afgekeurd geweer en een nieuwe flobert-buks;
twee gildetrommen met houten ketel, in gemeenschappelijk bezit met de fanfare;
twee gildetrommen met koperen ketel;
een baarkleed wat vroeger ook dikwijls werd verhuurd; en
een ijzeren rouwpijk voor de kapitein.
Deze zwart-ijzeren piek heeft aan weerszijde op het blad een wapen met twee gaande leeuwen of luipaarden. De herkomst is helaas niet bekend, want die zou mogelijk iets kunnen vertellen over de versiering met dit wapen. In de stok heeft P.J. Gevers zijn initialen P.G. gesneden.

Voor eventuele aanvullende gegevens omtrent haar geschiedenis en haar bezit houdt het St. Annagilde te Westerhoven zich gaarne aanbevolen.

IV. OIRSCHOTSE ZOEN-ACCOORDEN

A. Zoenen wegens doodslag, nrs. 31 - 34.

door J. Lijten m.m.v. L. v.d. Mierden voor de transscripties

Deze keer een klein doch gevarieerd menu. Het eerste zoen-accoord is de neerslag van een huwelijksdrama in Turnhout, waarvan het slachtoffer duidelijk van Oirschotse afkomst is. Het tweede en vierde accoord betreffen interne Oirschotse zaken, terwijl het derde samenhangt met een moord van tien jaar geleden, die al gezoend is in nr. 25. Op het gebied van mede-schuldig-zijn had men eeuwen geleden misschien een iets andere opvatting dan nu. Bij de volgende publikatie zal dit wel iets beter uit de verf komen. We hebben ons nu beperkt tot vier zoen-accorden, omdat het eerstvolgende een zeer ingewikkelde zaak is. Rond één moord worden drie zoen-accorden gesloten. Een voor ons gelukkige omstandigheid daarbij is, dat er over deze zaak verschillende getuigenverklaringen beschikbaar zijn, waardoor we de feitelijke gebeurtenissen vrijwel volledig kunnen reconstrueren. Wij hopen, dat de daarvoor speciaal gereserveerde publicatie in het volgende nummer een merkelijke verheldering kan brengen in ons inzicht in de opvattingen van vervolgen tijden.

nr. 31. 1526 november 23.

ZOEN-ACCOORD VOOR MOORD OP KATALYN JAN DIRCX VAN OSTAEDEN
TE TURNHOUT

R.A.N.B., R.A. nr. 130, Oirschots schepenprotocol van 1526, fol. LXXXVII.

SAMENVATTING.

Slachtoffer: Katalyn Jan Dircx van Ostaeden, vrouw van Dirck Geraert Michiels-

soen
Dader: Dirck Geraert Michielssoen, haar man

Zoen-commissie
namens het slachtoffer: Thomas van den Sneyschoet, priester

Thomas Gielissoen
namens de dader: Jacob Andriessoen
Lambrecht Artssoen

Uitspraak

A. Verzoening: uitgesproken aan het einde. Bovendien is de instemming van beide partijen nog gememoreerd aan het slot van de akte.

B. Voorwaarden

1. materiële vergoeding

- a. zoengeld: 50 gulden, te betalen binnen twee jaar met rente of binnen één jaar zonder rente aan de kerkmeesters en te besteden in kerk van Oirschot met name aan de mis t.e.v. het Hoogwaar-

digste op donderdag.

b. kosten: 12 Rijns gulden voor de uitvaart te betalen vóór Driekoningen. alle kosten van het zoen-accoord direct te betalen.

c. extra-bepaling: De dader moet het beste kleeid van Katalyn aan haar familie overdragen of daarvoor 6 Rijns gulden betalen. Alle goederen in Oirschot, die aan het slachtoffer zouden toekomen, moet de dader afstaan aan haar broer Jan.

2. geestelijke genoegdoening

a. het zoengeld moet besteed worden aan zielmissen

c. een bedevaart wordt niet opgelegd

d. twee kaarsen in de kerk te Oirschot.

3. schulderkenning

a. vergiffenis vragen komt niet ter sprake

b. wijken : verbanning voor eeuwig uit Oirschot

wijken op wegen en in herbergen als gewoon

AFWIKKELING.

Bij de zoenakte is aangetekend de borgstelling door Laureys Geraertssoen, waarschijnlijk een broer van de dader. Verder is niets gevonden over afwikkeling, wat ook nauwelijks verwacht kon worden.

COMMENTAAR.

Uit de summere gegevens, die ons ter beschikking staan, mogen we wel afleiden, dat het slachtoffer, stammend uit een echte Oirschotse familie, na haar huwelijk in Turnhout woonde met haar man, die vermoedelijk daar vandaan was. De moord is in Turnhout gebeurd, maar van de achtergronden van dit echtelijk drama zijn we niet op de hoogte en het heeft weinig zin, ons met gissingen bezig te houden. Er is geen sprake van kinderen; de vader van het slachtoffer leeft nog, al treedt hij zelf niet op bij het sluiten van het zoen-accoord; blijkbaar heeft het slachtoffer nog geen uitzet gehad, want er wordt slechts gesproken over hetgeen haar zou toekomen uit de later te verdelen erfenis: dit alles doet ons veronderstellen, dat het echtpaar nog niet zolang gehuwd was. Uit het geheel van de sfeer komt een lichte neiging bij ons op, om te veronderstellen, dat de familie van Ostade niet zo gelukkig was geweest met dit huwelijk.

De situatie van een man, die zijn vrouw heeft gedood is natuurlijk zeer uitzonderlijk. De gebruikelijke regels, die bij een zoen-accoord gevolgd werden, lijken ons nauwelijks toepasbaar. Toch staan ook hier duidelijk twee families tegenover elkaar, die verzoend moeten worden. Wanneer er kinderen waren geweest, zou de regeling enorm ingewikkeld geworden zijn. Nu worden de moeilijkheden ons inziens soepel opgelost. Het blijft opmerkelijk, dat de zaak in Oirschot wordt geregeld en dat de dader zelf verschijnt, om zijn vonnis - zo mogen we het hier wel noemen - te aanhoren. De bepalingen lijken tot aan de uiterste grenzen van de financiële draagkracht van de wel niet welgestelde dader te gaan.

De arbiters.

Geen der arbiters is nog als zodanig opgetreden. De eerste, Thomas van de Snep-schoet, is echter als priester speurbaar in de schepenprotocollen van 1507 tot 1540. 1) De tweede arbiter van het slachtoffer, Thomas Giellisoen, is vermoede-lijk zeer oud geweest en zal als een wijs man gekozen zijn. Hij was van 1500 tot 1512 regelmatig om de drie jaar schepen geweest. De arbiters van de dader zijn onbekend. Vermoedelijk waren zij uit Turnhout.

De bepalingen.

Bij het vaststellen der voorwaarden is klaarblijkelijk uitgegaan van twee beginse-len: De dader dient alle onkosten te betalen; en: De dader mag geen enkel finan-cieel voordeel hebben van zijn daad. Alles wat van de familie van het slachtoffer afkomstig was, moest terugkomen aan haar - vermoedelijk enige - broer Jan.

Een moeilijkheid was de formulering van het zoengeld. Zoengeld komt toe aan de naaste verwanten van het slachtoffer, maar dat zou op de eerste plaats haar man zijn. Toch werd gekozen voor "zoengeld", dat dan echter besteed moet worden aan zielmissen.

Het slachtoffer zal natuurlijk begraven zijn in Turnhout, maar ook in Oirschot diende een uitvaartdienst te geschieden, uiteraard op kosten van de dader. Van een bedevaart is geen sprake en ook niet van vergiffenis vragen. De verbanning uit Oirschot is voor eeuwig. Wel mocht hij erdoor reizen, maar dan blijkbaar geen her-berg binnengaan, want er wordt bepaald, dat hij alleen staande voor de herberg iets mag drinken. Misschien was hij handelsman en heeft hij zo ook zijn vrouw le-ren kennen.

NOTEN.

- 1) De eerste keer komt hij voor in het protocol van 1507, fol. XV, de laatste keer in het protocol van 1540, fol. LXXVv°, waar hij als ongeveer 65-jarige getui-genis aflegt. Enkele malen wordt hij kapelaan genoemd. Prot. 1527, fol. XLIII, 1532, fol. LXXVIII en 1534, fol. XXXII. Hij is ook kerkmeester geweest. Prot. 1508A, fol. XXVI en 1509A, fol. XLVIII. Aanvankelijk was het rector van het eerste-mis-altaar, prot. 1524, fol. XLv°, later van het altaar van O.L. Vrouw der tweede fundatie, prot. 1529, fol. CVI. Op 7 februari 1541 blijkt hij overleden te zijn. Prot. 1541, fol. XXV.
- 2) Zie de titelbladzijden der schepenprotocollen van die jaren.

nr. 32. 1527 mei 30.

ZOEN-ACCOORD VOOR MOORD OP WOUTER PETER GIELIS SNELLEN

R.A.N.B., R.A. nr. 130, Oirschots schepenprotocol van 1527, fol. LXVIII.

SAMENVATTING.

Slachtoffer : Wouter Peter Gielis Snellen
Dader : Gerard Goyardtssoen van Buel

Zoen-commissie

namens het slachtoffer : Henrick Goyartssoen
Philips van Herzei
Goessen Claeus Schepens, zittend schepen

namens de dader : Willem van Petershem, priester
Dirck Corstiaenssoen van den Velde
Henrick J ansoen van der Lulsdonck

Uitspraak.

- A. Verzoening uitgesproken aan het eind van de akte.
- B. Voorwaarden
  1. materiële vergoeding
    - a. zoengeld : 26 gulden in 3 termijnen
    2. geestelijke genoegdoening
      - a. "een cloestergewinne" te betalen met 30 stuivers
      - c. bedevaarten : Trier
Wilsenaken) afkoopbaar met twee Rijngulden
      - d. 2 kaarsen in de kerk
      - f. een stenen kruis plaatsen op het graf
  3. schulderkenning
    - a. voetval in de kerk op zondag na Pinksteren
    - b. wijken : verbanning : 7 jaar uit Oirschot
eeuwig uit Vessem en Diessen
Na de 7 jaar verbanning mag hij in Oirschot
alleen wonen ten oosten van de Lopende straat.
wijken op wegen en in herbergen als gewoon

AFWIKKELING.

In het schepenprotocol van 1528, fol. LXXV is een kwitantie opgenomen gedateerd 17 mei en afgegeven door de broer van het slachtoffer Gielis Peter Gielis Snellen voor afdoening van alle verplichtingen behalve de bedevaart naar Trier, waarvoor wegens oorlogsomstandigheden uitstel wordt verleend. Op 30 juli 1531 is deze be-devaart naar Trier ook volbracht, zoals blijkt uit een kwitantie daarvoor in het sche-penprotocol van dat jaar (R.A.N.B., R.A., nr. 131) fol. LXv°.

COMMENTAAR.

De betrokken personen.

Zowel dader, slachtoffer als arbiter zijn allen uit Oirschot. De persoon van de dader is wel niet nader te preciseren, maar zijn familienaam is in deze tijd bekend in Oir-schot. Het slachtoffer is een zoon van Peter Gielis Snellen, die arbiter was in zoen nr. 15.

Van de arbiters is Willem van Petershem reeds meermalen als zodanig voorgeko-men. 3) Dirck Corstiaens van den Velde kwam ook reeds voor in een zoen-accoord en was schepen. 4) Ook de andere arbiters zijn allen bekend als schepenen. 5)

De bepalingen.

Enkele zaken dienen te worden opgemerkt.

Het "cloestergewinne" moet betaald worden met 30 stuivers en kan dus nooit de oude betekenis hebben van 350 zielmissen, ook niet de latere van 100 zielmissen. Wij zullen eerder moeten denken aan een dertigste, zoals wij dat nog gekend hebben.

De bedevaarten kunnen worden afgekocht voor het ons inziens lage bedrag van 2 Rijns gulden. Toch blijkt uit de afwikkeling, dat althans de bedevaart naar Trier metterdaad werd volbracht. Wat wij zien als een gering bedrag, zal dus voor de dader een belangrijke som geweest zijn.

Bij de bepaling over de verbanning na de eerste 7 jaar figureert de Lopende straat (de oude Romeinse heerweg door Straten) weer duidelijk als een territoriale mid-dending van Oirschot in een oostelijke en een westelijke helft. 6)

NOTEN.

- 3) Willem van Petershem was arbiter bij de zonen nrs. 18, 19, 20, 22, 23, 25, 26, 29 en 30.
- 4) Als arbiter in de commutatie-commissie van zoen nr. 16. Hij was schepen in 1509, 1514, 1518, 1521, 1526 en zou het nog worden in 1529.
- 5) Henrick Goyaertssoen was schepen in 1519, 1522 en 1525. Philips van Herzel in 1523. Goessen Claeus Schepens was zittend schepen, hij was reeds schepen in 1524 en zou regelmatig om de drie jaar terugkeren tot 1548. Hendrick J anszoon van der Lulsdonck, bijgenaamd Hein de Verwer, was schepen in 1510, 1513 en 1524. Zie de schepenprotocollen der betreffende jaren.
- 6) Zie: W. Knippenberg, Romeinse wegen in Noord-Brabant, in: Kulturhistorische verkenningen in de Kempen, deel EL Oisterwijk 1961, blz. 31 - 85.

nr. 33. 1529 maart 30.

ZOEN-ACCOORD VOOR MEDE-SCHULD AAN MOORD OP JAN DIRCKS BRESSERS

R.A.N.B., R.A. nr. 130, Oirschots schepenprotocol van 1529, fol. XLV.

SAMENVATTING.

Slachtoffer: Jan Dircks Bressers, vermoord in 1519
mededader: Goessen Pauwels Oppers

Er is geen sprake van een zoen-commissie en dus ook niet van een uitspraak, maar van een contract tussen twee partijen, zij het wel "met bywesen ende tusschenspreken van sommige goeden mannen ende vrienden". De broer van het slachtoffer als voogd over diens minderjarige kinderen scheldt de mededader zijn schuld kwijt onder de volgende voorwaarden.

Voorwaarden.

- 1. materiële vergoeding

- a. zoengeld : 15 Karolusgulden (is 30 zoengulden) te !-etalen met Pinksteren
- 3. schulderkenning
  - b. wijken op wegen en in herbergen als gewoon.

AFWIKKELING.

Hierover is niets gevonden.

COMMENTAAR.

Het is voor ons vreemd, dat een zaak van 10 jaar geleden, waarover een zoen-accoord is gesloten (nr. 25), nu nog voor den dag komt. In het accoord wordt toegegeven, dat de mededader "nyet zeer groetelyc schuldich en was". Elke, hoe geringe betrokkenheid ook schijnt echter in de opvatting van die tijd "gezoend" te moeten worden. Er schijnt wel een soort "volksonderzoek" in het spel geweest te zijn, dat resulteerde in een "gemeyn faem". Dieper hierop ingaan zou slechts op gissing berusten. Wij zullen met een vraagteken tevreden moeten zijn.

nr. 34. 1531 maart 29.

ZOEN-ACCOORD VOOR MOORD OP Mr. JAN ARDT GOYWERTSSOEN

R.A.N.B., R.A. nr. 131, Oirschots schepenprotocol van 1531, fol. XXXVI.
Gepubliceerd door A. v. Sasse v. Ysselt in Taxandria, jrg. VIII (1901), blz. 258 - 261.

SAMENVATTING.

Slachtoffer : Mr. Jan Ardt Goywertssoen
Dader : Marten Jan Willemssoen van Aelst

Zoen-commissie

namens het slachtoffer: Dirck Hermans
Cornelis Smeeds
Dirck van Aelst

namens de dader: Willem van Petershem, priester
Jan van Herzel, priester
Adriaen Vos

Uitspraak.

- A. Verzoening uitgesproken aan het eind met aantekening van belofte om de zoen te onderhouden door partijen.
- B. Voorwaarden
  - 1. materiële vergoeding
    - a. zoengeld : 50 gulden + 16 gulden ter afkoop van de bedevaart naar Rome = 66 gulden in 3 termijnen
  - 2. geestelijke genoegdoening
    - a. 3 "cloestergewinnen"
1 dertigste

- c. bedevaart : Rome, afkoopbaar met 16 zoengulden
  - d. 2 kaarsen in de kerk
3. schulderkenning
- a. voetval met uitdrukkelijk vergiffenis vragen aan de familie
  - b. wijken: verbanning uit Kerkhof voor 4 jaar
wijken op wegen en in herbergen als gewoon

AFWIKKELING.

In de akte is opgenomen een borgstelling voor de financiële verplichtingen door verschillende personen. Na de akte is aangetekend een garantieverklaring van de dader voor de borgen.

Een kwitantie voor algehele afdoening werd gevonden in het protocol van 1535 (R.A.N.B., R.A. nr. 132) op 19 maart, fol. XLla.

COMMENTAAR.

Zowel slachtoffer als dader hebben waarschijnlijk in het centrum van Oirschot gewoond en behoorden wel tot de min of meer welgestelden. Het slachtoffer had blijkbaar aan de universiteit gestudeerd. Toch hoorden hun families niet tot de regentenkringen.

De arbiters.

De drie arbiters voor het slachtoffer zijn we nog nooit als zodanig tegengekomen. Over Dirck Hermans en Dirck van Aelst hebben we verder geen gegevens. Cornelis Smeeds is een zeer bekende persoon geweest in Oirschot. Rond 1488 begon hij op te treden als secretaris naast de waarschijnlijk gebrekkig wordende Henrick van Esch. 7) In 1493 werd hij secretaris genoemd en functioneerde alleen als zodanig. 8) In 1509 kreeg hij Jaspar van Esch naast zich als tweede secretaris. 9) Er moeten moeilijkheden geweest zijn rond deze functie, maar het is nog niet duidelijk welke. Cornelis Smeeds bleef tot 1520 secretaris, daarna wordt de situatie rond hem duister. Er komen nog wel enkele akten van zijn hand voor, maar die heeft hij opgesteld in zijn kwaliteit als notaris. 10) Hij was lange tijd provisor van het Sint-Joris-gasthuis van ca. 1492 - 1538. 11)

Van de arbiters van de dader hebben we Willem van Petershem reeds dikwijls ontmoet. 12) Hij was priester gewijd in 1483. 13) Hij was 1°. Geestmeester rond 1500 14) en rector van het altaar der H. Drievuldigheid. 15) In 1534 legde hij als 76-jarige nog getuigenis af omtrent bepaalde familierelaties. 16) Wij zullen hem nog ontmoeten als arbiter bij zoen-accorden in 1535, 17) maar kort daarop moet hij gestorven zijn. 18)

Jan van Herzei ontmoeten wij hier voor het eerst als arbiter. Hij was priester en werd in 1512 benoemd tot rentmeester van het kapittel. 19) Later werd hij kanunnik in Boxtel, 20) maar is waarschijnlijk steeds in Oirschot blijven wonen, waar hij rector was van het Sint-Joris-altaar. 21)

Adriaen Vos hebben we reeds meermalen als arbiter bij een zoen-accord zien optreden. 22)

De bepalingen.

De drie "cloestergewinnen" zijn hier waarschijnlijk weer gebruikt in de betekenis van drie maal honderd zielmissen. Van de bedevaart naar Rome wordt zelfs niet verondersteld, dat zij zal worden gedaan. Het lijkt slechts een omweg, om meer zoengeld te kunnen vragen. Opmerkelijk is, dat hier weer uitdrukkelijk het vragen van vergiffenis aan de familie bij gelegenheid van de voetval aan de orde komt. Dat er een kwitantie van algehele afdoening aanwezig is, zou kunnen samenhangen met de neiging van de familie van het slachtoffer, om nogal stroef te zijn in hun eisen, maar waarschijnlijk toch sterker met de tijd van de verbanning. Deze verbanning zou immers beginnen op palmzondag (2 april) 1531. Volgens de opvattingen van die tijd zou de termijn verstreken zijn op palmzondag (21 maart) 1535. Om op die dag weer veilig in de kom van het dorp te kunnen verschijnen, vroeg de dader een kwitantie op vrijdag daarvoor 19 maart.

NOTEN.

- 7) Oirschots schepenprotocol van 1488, fol. 18.
- 8) Protocol van 1493, fol. XXV.
- 9) Protocol van 1509A, fol. LII en 1509B, titelblad.
- 10) Protocol van 1523, fol. XXIX, 1526, fol. LV inliggend en 1527, fol. XCIII.
- 11) Hij aanvaardde goederen voor het gasthuis op 15 september 1492. (Prot., fol. 48) Vanaf 1494 wordt hij regelmatig provisor van het gasthuis genoemd. (Prot. fol. VIII e.v.) Op 20 maart 1538 trad hij nog als zodanig op. (Prot. fol. XXXVII). Op 4 juli 1538 werd echter door Rycalt IV van Merode zijn schout Henrick Goyaerts, tot provisor van het gasthuis aangesteld. (Prot., fol. LXXVI).
- 12) In de zoenen nrs. 18, 19, 20, 22, 23, 25, 26, 29, 30 en 32.
- 13) Dr. G. Bannenberg, A. Frenken en H. Hens, De oude dekenaten Cuyk, Wonsel en Hilvarenbeek in de 15de en 16de eeuwse registers van het aartsdiakenaat Kempenland, deel II en supplement, Nijmegen 1970, blz. 157.
- 14) Prot. 1501, fol. XVO e.v. en XVIIIIVO en 1502, fol.
- 15) Prot. 1513B, fol. XIV en 1528, fol. XCIIVO e.v.
- 16) Prot. 1534, fol. Ey^o.
- 17) Prot. 1535, fol. XLId (31 januari) en fol. XLlIgv^o (9 maart)
- 18) Op 11 mei 1535 is er sprake van zijn erfgenamen. Prot., fol. LIPro.
- 19) Prot. 1512B, fol. IX.
- 20) Prot. 1528, fol. LXXXVIvo. Vermoedelijk is hij reeds in 1520 kanunnik te Boxtel geworden, want in dat jaar volgde Gerard Mengelen hem op als rentmeester van het Oirschotse kapittel. Prot., fol. 44v^o.
- 21) Prot. 1541, fol.
- 22) In de nrs. 16, 17, 19, 23, 25, 27, 28 en 30. Bijzonderheden over hem in Campinia jrg. 12, blz. 166 e.v.

V.

OIRSCHOTSE GEDICHTEN

door Toke van de Ven - Lommers

Allerheiligen mèrt.

Allerhèllige - allerziele
Sint Hubèrt - Orskot mèrt.

Vroeger jaren - zo ervaren
't was weleer - 't is zo niet meer

Andere mensen - andere wensen
traditioneel - zegt hier niet veel.

Markt lopen - spullen kopen
elke week - voor dorp en streek.

Mijn geheimpje? - 't oude rijmpje
is één ding - : "herinnering".

aan:

Allerhèllige - allerziele
Sint Hubèrt - Orskot mèrt.

**VI. DE OIRSCHOTSE PERIODE VAN DE FAMILIE DE CORT,
HALFHEREN VAN HILVARENBEEK.**

door J. v. Gils, Doelenstraat 68, Hilvarenbeek

de Cort

Een genealogie van de familie De Cort, waaruit de latere halfheren van Hilvarenbeek stammen, werd in 1954 gepubliceerd door B.W. van Schijndel in deel II van zijn "Genealogie Otten dit Otto de Mentock" en werd na zijn overlijden nog eens gepubliceerd in het tijdschrift Campinia, helaas met de bij Van Schijndel veel voorkomende fouten en slordigheden.

In latere nummers van Campinia verschenen dan ook een tweetal reacties op zijn artikel welke een groot aantal onjuistheden aan het licht brachten, fouten die vooral opvallen als men de "Genealogie Otten dit Otto de Mentock" en het artikel in Campinia met elkaar vergelijkt. 1)

Het is mijn bedoeling in dit artikel enkel een aantal onbekende feiten uit de Oirschotse periode van de Beekse halfheren De Cort aan het licht te brengen, maar een korte inleiding is voor de duidelijkheid onvermijdelijk.

De familie De Cort, afkomstig uit de Oirschotse herdgang Spoordonk, vestigde zich te Hilvarenbeek in de eerste helft van de 16e eeuw in de personen van Jan die Cort en zijn vrouw Lysbeth van der Lusdonck.

Hun zoon Jan die Cort en kleinzoon Barthelomeus de Cort worden secretaris van deze plaats, waar in 1648 een aantal schepenen verklaren dat de familie van zeer goede, eerlijke en voortreffelijke huize is.

Uit deze verklaring kennen we ook het wapen van de familie; "eenen rooden hert in een geel oft gouden velt, denselven hert boven uytten hem springende, gelyck wijlen sieur Barthelomeus de Cort ende sieur Jan de Cort 't selve wapen altyt hebben gevoert, als te sien is in verscheyde gelaesen vensters, soo in dese vryheit als elders ende namentlyck in hunnen huuse alhier".

Volgens een artikel in het tijdschrift Taxandria van 1915 voerde de familie De Cort als wapen een rood springend hert op een zilveren veld. 2)

Een van de kinderen van genoemde Barthelomeus de Cort en Adriana van Gorop was Hendrik, gedoopt te Hilvarenbeek 16-12-1613, later secretaris van de Raad van Brabant te Brussel, waar hij woonde "inde refugie van Tongerloobyde Canselrye". Hij huwde te Brussel in de sacristie van de Spaanse kapel van het minderbroeders-

klooster op 30-11-1652 Catharina Stevens, gedoopt te Brussel in de St. Goedele 24-9-1629, dochter van Martinus Stevens en Johanna Stockmans.

Uit dit huwelijk werden te Brussel elf kinderen geboren, waarvan er drie in dit artikel genoemd zullen worden, namelijk Jan Hyachintus Francois, gedoopt in de St. Goedele te Brussel 16-8-1656 en de tweeling Thomas-Norbert en Philip, ook gedoopt in de St. Goedele op 4-12-1665.3)

Catharina Stevens zal als weduwe van Hendrik de Cort vrouwe van Hilvarenbeek worden, maar ook dit feit heeft een voorgeschiedenis.

DE HALFHEREN VAN OIRSCHOT EN HILVARENBEEK TOT 1672.

Zowel Oirschot als Hilvarenbeek waren vanouds zowel hertogsdorp als heerlijkheid. Als hertogsdorpen voor de helft het bezit van de hertogen van Brabant en als heerlijkheden voor de helft sinds 1328 in handen van eenzelfde persoon. In 1320 immers kocht Rogier van Leefdael de halve heerlijkheid Oirschot van Wouter van Oirschot, zoon van ridder Deniken van Oirschot en in 1328 de halve heerlijkheid Hilvarenbeek van Gerard van Home.

Via de geslachten Van Leefdael en Van Petershem kwamen de halve heerlijkheden Oirschot en Hilvarenbeek in handen van de familie Van Merode, door het huwelijk van Richard II van Merode in 1410 met Beatrix van Petershem, erfdochter en vrouwe van Leefdael, Oirschot en Hilvarenbeek. 4)

Door grote schulden gedwongen verpandde Philips II, hertog van Brabant, de hertogelijke helft van Oirschot en Hilvarenbeek in 1558 aan Richard IV van Merode, achterkleinzoon van Richard II en hierdoor kwam deze familie in het bezit van geheel Oirschot en Hilvarenbeek, enerzijds als heren van de halve heerlijkheden, anderzijds als pandheren van de hertogelijke helften.

Aan deze situatie kon een einde gemaakt worden door het inlossen van de panden in 1614 door de aartshertogen Albert en Isabella. De hertogelijke helft van Oirschot kon zelfs teruggekocht worden met geld van de ingezetenen van deze plaats, die blijkbaar niet veel op hadden met de familie van Merode.

De wijze waarop de inlossing van de panden tot uitvoering werd gebracht en Albert en Isabella hun rechten herstelden, deed echter zo'n afbreuk aan de rechten die de van Merode's als halfheer meenden te hebben in de uitoefening van de hoge-, middelbare en lage justitie in beide plaatsen, dat zij een aantal processen gingen voeren, eerst tegen de aartshertogen, later tegen de Staten-Generaal die na de vrede van Munster in de rechten van de hertogen waren getreden. 5)

Deze processen kostten de van Merode's handen vol geld, maar het vonnis stond hen toe deze kosten te verhalen op de Procureur-Generaal van de Raad van Brabant te Brussel en de regeerders van Oirschot en Hilvarenbeek.

Het zoekraken van de processtukken belette dit echter en toen ze op 9 maart 1671 eindelijk boven water kwamen was het te laat voor Ferdinand van Merode, halfheer van de beide heerlijkheden. De schuldeisers werden ongeduldig en een faillissement en de gerechtelijke verkoop van de feodale en allodiale goederen van Ferdinand van Merode werd onvermijdelijk.

De voornaamste geldschieters waren Gerrit van Hollant, gerechtsbode te Montfoort met wie in 1611 een lening was gesloten van 4500 gulden en Hendrik de Cort, de secretaris van de Raad van Brabant te Brussel, die 16000 gulden leende aan van Merode onder verband van de heerlijkheden Oirschot en Hilvarenbeek. 6)

De inzet op de goederen verliep niet zonder incidenten, want de vrouw van Ferdinand van Merode, Maria Celestine de Longueval, zond Jan Fabry, gewezen schout van Hilvarenbeek, naar 's-Hertogenbosch om daar op 20-8-1671 in herberg „de Swerte Arent" tegen de verkoop te protesteren. 7)

Hendrik de Cort heeft dit niet meer meegemaakt. Waarschijnlijk is hij in 1668 overleden. Zijn testament maakte hij te Brussel voor notaris van Dungen op 18-6-1667. Zijn jongste kind, Henricus Godefridus de Cort, werd als filius postumus op 9-2-1669 in de St. Goedele te Brussel gedoopt.

Hendrik de Cort werd volgens van Schijndel in deze kerk begraven "voer den ingang van het choer van 't Heylich sacrament van Miraekkel" 8).

CATHARINA STEVENS VERWERFT HILVARENBEEK EN OIRSCHOTSE BEZITTINGEN.

De finale verkoop van de halve heerlijkheden Oirschot en Hilvarenbeek met 3/5 part in de helft van een tiende, bestaande in zeven klampen onder Oirschot, vond plaats in 1672 na publicatie en "overluyt voorlesen" van de "acte van vercundiging van de vercopinge bij onwillig decreet" te 's-Hertogenbosch, Oirschot en Hilvarenbeek. Dat op last van Catharina Stevens en haar kinderen "omme daeraen te verhalen bij executie voor soo veel het strecken mach een comme van sestien duysent gulden capitael met den intreste van dien". 9)

Om schuldeiser Gerrit van Hollant te voldoen werden, ook in 1672, de allodiale goederen van Ferdinand van Merode, gelegen te Oirschot, in zeven aparte kopen geveild.

De halve heerlijkheid Oirschot werd gekocht door Maarten Christiaan Sweerts de Landas, ridder van het H. Roomse Rijk en hoogschout van Kempenland, en op 27 maart 1672 werd hij te Oirschot als nieuw heer gehuldigd. 10)

Catharina Stevens verwierf, volgens een kwitantie aanwezig in het heerlijkheidsarchief, voor 22.804 Caroli guldens de halve heerlijkheid Hilvarenbeek en de kopen een, vier en zeven van de allodiale goederen van de Van Merode's onder Oirschot. 11) Dit Oirschots bezit bestond uit het adelijk huis den Bergh, door water omgeven, met bijgebouw, binnenhoven, tuinen, boomgaarden, landerijen, hooischelf en visrecht, samen met "de Verlooren Kost" 8½ lopen met nog een aantal percelen land in de herdgang Spoordonk. Een hoeve op de Cattenbergh, gebruikt door Aart Peters van Nunen en 3/5 deel in de windkorenmolen in de herdgang Kerkhof.

Voor ieder van deze kopen werd respectievelijk 5500 gulden, 2000 gulden en 3200 gulden betaald. 12)

Catharina Stevens verhuurde haar leen Hilvarenbeek te Brussel in 1674 en heette voortaan Mevrouw van Hilvarenbeek. 13)

Zoals haar voorgangers, de van Merode's, kreeg ook Catharina Stevens spoedig te maken met de rivaliteit van de Staten-Generaal en haar dienaren als medebezitters van Hilvarenbeek, maar ook haar allodiale goederen onder Oirschot zijn geen rustig bezit.

Spoedig na het verkrijgen van kasteel Bergh richt zij een rekest aan de Raad van Brabant om de opbrengst te eisen van het verkochte meubilair uit dit huis. 14) De Oirschotse bevolking ziet deze vreemde Brusselse dame liever verdwijnen om plaats te maken voor hun dorpsgenoot mr. Arnoldus Fey.

Deze beroemde chirurgijn, die o.a. Anna van Oostenrijk en Amalia van Solms behandelde, had Oirschot in het rampjaar 1672 verlaten, waardoor een einde kwam aan de toeloop van voorname patiënten in deze plaats en een aanzienlijke bron van inkomsten verdween.

Op voorwaarde dat hij terugkeerde beloven schout en schepenen hem in 1672 vrijdom van vrijheidslasten en impositiën op "de goederen die deselve tegenwoordich tot Oirschot is hebbende, als oyck op degeneene, die men verstaet, dat (hij) noch vermeynt te coopen ende te vercrygen van de Vrouwe van Hilvarenbeek".

Bij een nieuwe poging in 1675 beloven de inwoners van herdgang de Kerkhof hem zelfs 8000 gulden "om syne residentie binnen dese vryheyt Oirschot te vervatten ende van mevrouw Catharina Stevens, weduwe van Hendrick de Cort in toop te betomen de heerlykheyt van Hilvarenbeek ende d' Adelycke Huysinge ende andere goederen (welke) dese gemelte mevrouw Stevens binnen dese vryheyt heeft gecocht".

Ook een derde poging om Fey te doen terugkeren naar Oirschot mislukt.

Hij vestigde zich te Kranenburg, werd door de keurvorst van Brandenburg in de adelstand verheven en stierf in 1679.15)

Het is niet duidelijk of Fey zelf ooit plannen heeft gehad om de heerlijkheid Hilvarenbeek en de Oirschotse bezittingen van Catharina Stevens te kopen, terwijl ook haar rol in deze zaak duister blijft.

Stond zij achter de verkoop aan Fey, of komt het door haar tegenstand dat Fey niet is ingegaan op de voorstellen van het Oirschotse bestuur en de bevolking van het dorpscentrum?

In ieder geval blijft zij eigenares van haar Oirschotse bezittingen al ontstaan er in deze periode ook gescillen tussen haar en Maarten Christiaan Sweerts de Landas, mede als vertegenwoordiger van het Oirschotse dorpsbestuur, over de rechten op "de Schelfenbergh ende twee vyvers met de visscherye in de Aa soo verre de goederen van 't huys ten Bergh sijn streekende". 16)

Volgens een artikel in het tijdschrift Taxandria hield Catharina Stevens slechts van tijd tot tijd verblijf op haar kasteel. 17)

Een Oirschotse schepenakte van 1702 spreekt van een meer permanente bewoning. In deze akte verklaart het dorpsbestuur ter requisitie van Philip de Cort dat: "des

heer requirants moeder (Catharina Stevens) met den heer requirant ende andere van haer kinderen ende domesticquen alhier binnen de vryheijt sijn comen wonen ende vaste domicilie hebben blijven houden over omtrent de tyt van seven off achtentwintigh jaeren, eerst te saemen ende naer doot van des heere requirants moeder de voornoemde heer saemen met des heer broeder, den heere van Hilvarenbeek". 18)

Het is ook te Oirschot dat Catharina Stevens in 1684 Jacobus Emens aanstelde tot drossaard van Hilvarenbeek, 19) terwijl ook haar Oirschotse bezittingen beheerd werden vanuit kasteel den Bergh.

Zo verhuurde zij in 1681 haar hoeve op de Cattenbergh voor zes jaar aan Aert Peeters van Nuenen, reeds bewoner bij aankoop van deze boerderij, en in 1685 voor acht jaar haar 3/5 deel van de molen in de herdgang Kerkhof aan Wouter van Heeswijck. 20)

Plaats en datum van haar overlijden zijn (nog) niet precies vast te stellen. Van Schijndel schrijft dat zij begraven werd in de St. Goedele te Brussel, maar hij geeft hiervoor geen bewijs.

Uit de bescheiden in het heerlijkheidsarchief is op te maken dat zij overleden moet zijn tussen 8-2-1691 en 16-10-1691.

Mogelijk op haar kasteel te Oirschot, maar helaas ontbreken de begraaflijsten en aantekeningen van overlijden van deze plaats uit de betreffende periode, zodat dit niet met zekerheid te zeggen is.

JAN HYACINTH DE CORT, HALFHEER VAN HILVARENBEEK.

De oudste zoon van Catharina Stevens, Jan Hyacinth de Cort, licentiaat in de rechten, volgde zijn moeder op als halfheer van Hilvarenbeek, Diessen, Riel en Westelbeers en verhuurde zijn leen in 1692. 21)

Als vrijgezel bleef hij wonen op kasteel den Bergh, samen met zijn broer Philip. Kort na het overlijden van zijn moeder verhuurde hij de molen in de herdgang Kerkhof voor 3/5 deel aan Stans Cornelis van Beurden. 22)

Voor een Oirschotse notaris machtigde hij in 1692 een procureur te 's-Hertogenbosch om mede in naam van zijn broers en zusters een kapitaal van 1000 en een kapitaal van 2000 gulden ten laste van de heerlijkheid St. Michielsgestel te innen. Dit geld was de kinderen De Cort aangekomen bij successie van wijlen hun moeder, die deze vorderingen geërfd had van de juffrouwen Barbara en Catharina Tijpoets. 23)

In 1694 benoemde hij te Oirschot Jacobus Coenraets tot schout van zijn heerlijkheid Hilvarenbeek, waarbij Coenraets tegen een jaarlijkse betaling van 150 Caroli guldens aan De Cort het ambt aanvaardde.

Coenraets beloofde verder "het drostamp trouwelijck, eerlijck ende rechtveerdlijck te bedienen ende de hooge- lage ende middelbare jurisdictie aenden heere De Cort competerende naerstelijck waer te nemen ende te observeren".

De Cort reserveerde voor zich het verzetten van de wet, terwijl Coenraets ook geen

corporele straffen mocht geven zonder toestemming van de halfheer. Als tegenprestatie genoot Coenraets "alsulke baeten, emolumenten ende proffijten als van rechtswege daertoe sijn staende" 24).

Het dorpsbestuur van Oirschot verklaarde in 1702 dat Jan Hyacinth de Cort "voor enige jaren" Oirschot verlaten had, om zich te vestigen te Brussel, waar hij advocaat was bij de Raad van Brabant.

Te Brussel huwde hij 14-3-1697 Catharina Livina Loyens, dochter van Hendrik Loyens, secretaris van de Raad van Brabant en Daniëla Maria de Vagher, vrouwe van Moorsel.

Als het echtpaar in 1697 Hilvarenbeek "d'eere aandoet van te comen bezoeken" wordt aldaar besloten hen "van dingbanckswijze te tracteren ende op honorabelste wijle in te haelen ende tot dien de gildens te versoecken van opte trecken tot welken eijnde aen haer ider sal werden gegeven een tonne bier." 25)

Jan Hyacinth de Cort overleed te Brussel en is aldaar 15-1-1731 in de St. Goedele begraven. De bemoeienis met zijn heerlijkheid Hilvarenbeek liet hij over aan zijn broer Philip, die na zijn vertrek naar Brussel eenzaam achter bleef op kasteel den Bergh.

PHILIP DE CORT.

Deze zoon van Catharina Stevens, gedoopt te Brussel 4-12-1665 en licentiaat in de rechten, verwierf na de dood van zijn moeder haar allodiale Oirschotse bezittingen, waaronder kasteel den Bergh en hij is dan ook tot aan zijn overlijden **in deze** plaats woonachtig geweest.

i. /e 4 erg, of Jni Nuis te Sp.mr.r"no

Hij werd president van de schepenbank van zijn woonplaats, waar hij vooral tijdens de Spaanse Successie-oorlog belast werd met de behartiging van de plaatselijke belangen.

Hiervoor werden

hem paspoorten verstrekt, waarin verzocht werd hem "te voet ofte peert, te water off te landen, vrij, francq ende ongemolesteert" te laten passeren.

Bij zijn eerste reis naar 's-Gravenhage, waar hij een resolutie van de Staten-Generaal moest bewerkstelligen, werd hij ten onrechte heer van Hilvarenbeek genoemd.

In 1702 reisde hij naar Brussel om daar te onderhandelen over de door Oirschot te betalen oorlogscontributie. Datzelfde jaar leent hij geld te 's-Hertogenbosch, zodat Oirschot de Franse oorlogsschatting kan betalen.

In 1703 leent hij in voornoemde stad 3000 gulden om het dorp te vrijwaren voor de militaire executie, waarmee gedreigd werd. 26)

Tevens trad hij op als tussenpersoon en zaakwaarnemer van de halfheer van Hilvarenbeek. Aan Philip vroeg het Beekse dorpsbestuur in 1708 een brief te schrijven aan zijn broer te Brussel, omdat de schout van Hilvarenbeek, waarschijnlijk door de oorlogshandelingen, niet meer in die plaats wil blijven wonen.

Philip werd naar Brussel gezonden om daar aan de ontvanger van de oorlogscontributie een lijst te overhandigen, waarin de verschrikkingen en de geleden schade door de brandschatting van Hilvarenbeek in 1708, vermeld stonden.

Hij verpachtte in naam van zijn broer tussen 1724 en 1744 de novale tienden te Hilvarenbeek. 27)

Andere activiteiten ontplooidde hij als beheerder van zijn onroerende goederen. Zijn Spoordonkse bezittingen vergrootte hij door koop van een perceel land, genaamd het Groot Hoog, van Costiaan Janse van de Velde uit het Land van Luik. 28)

De "Nederhuysinge" bij zijn kasteel verhuurt hij in 1699 aan Jan Janse van de Lusdonck, reeds bewoner tijdens het leven van Catharina Stevens.

De nieuwe huurder wordt 10-3-1725 Dirck Jan van Nuenen, waarbij het nederhuis als volgt omschreven wordt: "een woonhuysinge, schuere, stallinge, schop ende verkenskoije met de helft in den benedenhoff, gereserveert het brouwhuijs met de helft van een gebondt ende den oversteek off afdack in voorschreven schuere". Van Nuenen betaalt hiervoor jaarlijks 50 gulden "voorlijf" en een pacht van drie mud en vier vaten rogge, drie mud haver en twee mud boekweit in Oirschotse maten. Jaarlijks moet hij 1200 pond dakstro leveren om de daken van het nederhuis en de schuur te dekken.

Verder is hij verplicht jaarlijks twaalf karren mest te leveren aan de verhuurder en tenslotte moet hij jaarlijks drie dagen dienst doen met paard en kar om te Postel of elders turf te halen voor Philip de Cort. 29)

Zijn hoeve op de Cattenbergh, tot dan bewoont door Jan Aerts van Rooij, verhuurt hij in 1699 aan Andries van Gissen. 30)

Van de Kerkhovense wind-koren en boekweitmolen bezit hij tot 1722 het 3/5 deel, afkomstig van zijn moeder.

Pachters zijn in 1696 Willemkje, de weduwe van Stans van Beurden, in 1704 Adriaan van Groeningen, de tweede man van Willemkje en al eerder pachter van het 2/5 deel van Jan Willem vrij baanderheer van Merode en Houffalise.

Na dit echtpaar zijn de huurders Hendrik Nicolaas- en Peter Nicolaas Teullincx. 31)

In 1722 is Philip de Cort ook eigenaar van het molenhuis met stal, schuur, hof, teul- en weilanden, samen groot 6 lopen en 31 roeden.

Zijn bezit in de herdgang Kerkhof bestaat dan verder uit "de bogt van Antonij van Esch" groot 4½ lopen, "een clamp agter de molen gecomen van Ansem Goossens" groot 4 lopen en een aantal weilandjes hij de molen, genaamd "de Campkens", groot 13 lopen.

Deze goederen met het 3/5 deel in de molen verhuurt hij in 1722 aan Jan Jacob Coppens, die het resterende 2/5 deel huurde van Christiaan Luijcas Coppens, die Jan Willem van Merode als eigenaar was opgevolgd. 32)

De laatste keer verhuurt Philip zijn deel in de molen met het molenhuis en de omliggende gronden in 1739 aan monsieur Christiaan van de Griendt, molenaar te Tilburg.

Van de Griendt wil de molen laten bemalen door zijn zoon Jan tegen een jaarlijkse betaling van 400 gulden en 100 vaten "goede suyvere inlandsche rogge" in Oirschotse maat en na rato te verdelen tussen de Cort en de mede-eigenaar Coppens. 33)

Dat Philips contact bleef houden met zijn geboorteplaats Brussel, blijkt uit het feit dat hij voor 320 gulden het recht kocht op 2/5 deel in een jaarlijkse rente van 39 gulden, afkomstig van Johan van Merode, genaamd Houffalise en drukkend op goederen, genoemd in een Oirschotse schepenakte van 19-1-1607.

De verkoopsters van deze rente waren de nonnen van het Godshuis St. Clara "geseijt urbanisten" te Brussel. 34)

Zijn te Brussel overleden zuster Maria-Theresia, begijn op het Groot-Begijnhof aldaar, benoemde hem tot executeur-testamentair. 35)

Als hoog bejaard man machtigt Philip in 1742 schepen Jan van de Plas te Oisterwijk om aldaar op de Logt voor 60 gulden een perceel weide en akkerland te verkopen aan Anthonij van Groenendaal. 36)

Een jaar later leent hij 300 gulden aan Jan Essens, in 1745 1000 gulden aan Jacob Dirk, baron Sweerts de Landas, heer van Oirschot. 37)

Het is herfst van het jaar 1747 als Philip een brief ontvangt van het dorpsbestuur van Heyst op den Berg, met de mededeling dat zijn aldaar wonende tweelingbroer Thomas "door sijn hooge ouderdom als door dagelijckx toevallende gebreecken" niet meer in staat is om zelf zijn zaken te behartigen.

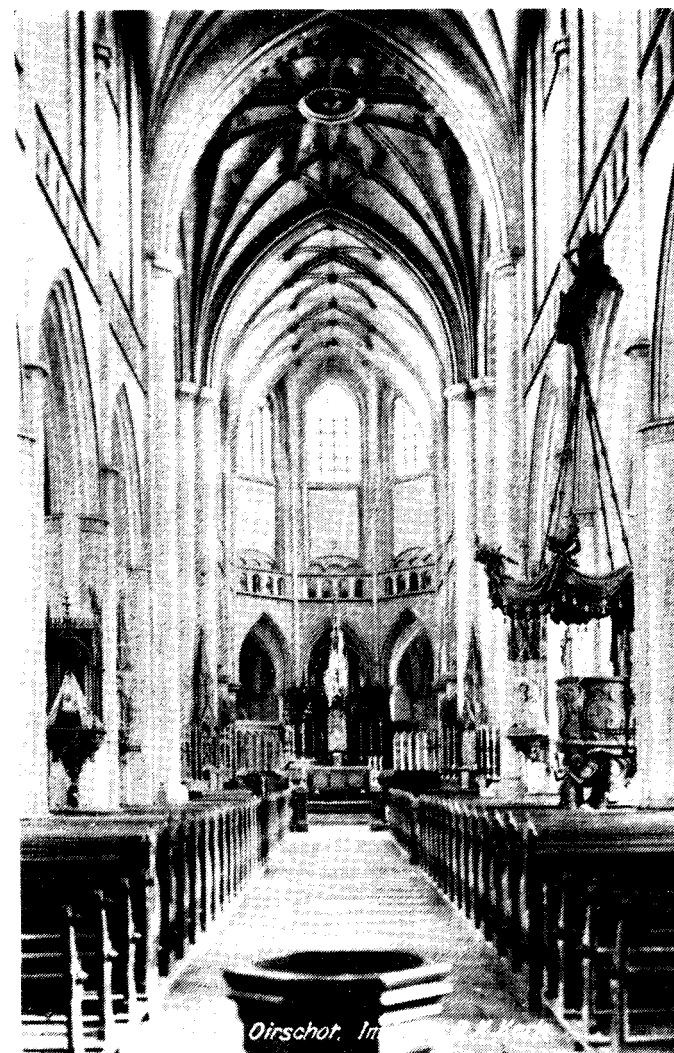
Philip leest dit schrijven "met veel droefheijt en leetwesen", maar krijgt door deze brief ook het recht om de goederen van zijn broer te aanvaarden en te beheren, volgens een dispositie in het mutuele testament van zijn ouders.

Omdat Philip zelf ook al 82 jaar oud is en de afstand tot Heyst op den Berg te groot is, kan hij de boedel van zijn broer niet aanvaarden en daarom verzoekt hij zijn neef Guilhelmus Johannes de Cort om een rekest te sturen aan de Raad van Brabant te Brussel. Deze Raad zal een curator moeten benoemen over Thomas de Cort en diens goederen. 38)

Lang heeft Thomas de Cort niet meer geleefd. Weer met "veel droefheijt en leetwesen" verneemt Philips dat zijn broer te Heyst op den Berg is overleden en aldaar is begraven 10-4-1748.

Ook weer volgens het mutuele testament van zijn ouders, is Philip de universele erfgenaam van zijn broer, maar hij heeft geen belang meer bij de erfenis en machtigt daarom zijn voornoemde neef De Cort op 4-5-1748 om de nalatenschap van Thomas te verkopen of te verhuren en verder alle voorkomende zaken te regelen. 39)

Na het overlijden van Thomas heeft Philip zelf nog maar enkele maanden geleefd. Hij overleed op zijn kasteel Den Bergh op 4-6-1748 en werd 7 juni d.a.v. in het hoogkoor van de Oirschotse kerk begraven, waarvoor 6 gulden betaald werd. 40)

In het koor van deze kerk werd in 1748 Philips de Cort begraven.

Het zoontje van G. J. de Cort werd hier in 1757 begraven in het laag koor.

Het daags voor zijn overlijden gemaakte testament, dat doorregen was met een witte draad en op zeven plaatsen was verzegeld, o.a. met het wapen van de familie De Cort, werd daags na de begrafenis geopend.

Tot executeur-testamentair was benoemd de heer Theodorus van Dooren, president van de Oirschotse schepensbank. Van Dooren ontving voor zijn vriendschap en nog te bewijzen diensten 500 gulden, zijnde de helft van de lening van baron Sweerts de Landas. De andere helft van deze lening was voor de armen van Spoordonk.

Knecht Antonij van Audenhoven kreeg een hooiland, genaamd de Hackeleer en een zilveren lepel en vork. Zijn vrouw, Adriaantje Kemps, voor dertig jaar trouwe dienst 600 gulden en ook een zilveren vork en lepel. Tenslotte was er nog 6 gulden voor iedere inwonende dienstbode.

Erfgenamen van de resterende goederen van Philip de Cort werden, ieder voor 1/3 deel, de in leven zijnde nakomelingen van zijn broer Jan Hyacinth de Cort, in leven heer van Hilvarenbeek.

Dit waren Guilhelmus Johannes de Cort en Maria Catharina de Cort, weduwe van David Mortgat, kinderen van Jan Hyacinth de Cort en de twee kinderen van jonkheer Peter van Cutshem, weduwnaar van Theresia F.P. de Cort, ook een dochter van Jan Hyacinth. 41)

Deze erfgenamen gingen accoord met de benoeming van Theodorus van Dooren tot executeur-testamentair en machtigden hem om de nalatenschap te administreren en de roerende goederen: "bestialen, karren, peerden, wagens en alle meubilaire goederen" publiek of onderhands te verkopen. 42)

Van deze roerende goederen werd een inventaris opgemaakt door Theodorus van Dooren, op aanwijzing van knecht Antonij van Audenhoven.

Deze inventaris geeft een goed beeld van de indeling van kasteel den Bergh en de inrichting van de verschillende vertrekken. Zo blijkt dat er een kapel in het kasteel is, maar niet meer als zodanig in gebruik. Naast "een autaeke met toebehoren" bevinden zich in de kapel *een* kast met een verzegeld kastje daarachter in de muur, 3 schilderijen, een bed met behangsel en een mand met lege flessen.

In de benedenkamer hing een schilderij van de slag bij Lekkerbeetje, in de slaapkamer van Philip de Cort bevond zich een landkaart van Spanje met afbeeldingen van de Spaanse koningen en een boekenkast met een groot aantal hoeken, o.a. de "Biblia Sacra", "Rooms Hollants Regt" en "Cuypers tractaet van de gront van procederen". 43)

De eikebomen bij kasteel den Bergh werden nog in 1748 verkocht. 44) De roerende goederen werden publiek verkocht op 3-1-1749 door Theodorus van Dooren.

De verkoping werd bekend gemaakt "ter paije van den raethuijze alhier (Oirschot) en tot Best", maar de kopers kwamen ook uit de Beerzen, Vessem, Diessen, Hilvarenbeek en Tilburg.

Van Dooren kocht zelf uit de boedel een groot aantal boeken, enkele "paruijckdozen" en de landkaart van Spanje. 45)

De roerende goederen van Philip de Cort verdwenen dus geheel in vreemde handen.

Van de onroerende goederen restte de erfgenamen De Cort enkel het kasteel den Bergh met bijbehorende gronden.

De andere onroerende goederen waren al bij leven door Philip de Cort van de hand gedaan. De hoeve van Cattenbergh blijkt verkocht te zijn aan een familie Penninx. Het molenhuis in de herdgang de Kerkhof met de Camp en de Campkens waren in 1741 door Philip verkocht. 46)

Volgens het verpondingsregister van de herdgang Spoordonk is kasteel den Bergh na deling tussen de erfgenamen in handen gekomen van Guilhelmus Johannes de Cort, heer van Hilvarenbeek, maar deze heeft nooit op het kasteel gewoond.

Waarschijnlijk heeft het tussen 1748 en 1755 leeg gestaan.

Op 25-11-1755 verkoopt de heer Theodorus van Dooren, president van de raad en koopman te Oirschot, als gemachtigde van de weledelgestrenghe heer Guilhelmus Johannes de Cort voor 5000 gulden aan chevalier Godefridus Dominicus Carolus van der Schuuren "een adelijck huijs genaamd den Bergh mette neerhuijsinge, hoven, visserijen, Scheffelberg en den Verlooren Kost" groot plm. 20 lopen, gelegen te Spoordonk bij de watermolen.

Verder de bij het kasteel behorende landerijen, waarvan de braakliggende direct aanvaard kunnen worden. Het land dat gepacht werd door Willem Scheepens, molenaar op de Spoordonkse watermolen, kon pas na afloop van de huurtermijn in gebruik genomen worden. 47)

Met deze verkoop waren de banden tussen Oirschot en de familie De Cort niet verbroken, want enkele jaren later zal Guilhelmus Johannes de Cort zich te Oirschot vestigen.

GUILHELMUS JOHANNES DE CORT, HALFHEER VAN HILVARENBEEK, INWONER VAN OIRSCHOT.

Guilhelmus Johannes de Cort, neef van Philip de Cort, werd 7-7-1701 in de St. Goedele te Brussel gedoopt als zoon van Jan Hyacinth de Cort, halfheer van Hilvarenbeek en Catharina Livina Loyens.

Na het overlijden van zijn vader en nadat zijn moeder in 1732 afstand had gedaan van haar recht op het vruchtgebruik van de heerlijkheid Hilvarenbeek, voor notaris van Halen te Brussel, werd Guilhelmus Johannes als oudste zoon van het echtpaar, halfheer van Hilvarenbeek, Diessen, Riel en Westelbeers. 48)

In 1734 werd hij te Hilvarenbeek gehuldigd als nieuwe halfheer. 49)

Guilhelmus Johannes de Cort bleef echter wonen te Brussel in het "Groothuys op den Oratoriënbergh" en leidde daar, volgens van Schijndel, zoals zijn vader en grootvader een grandioos leven.

Zijn aanzien blijkt in ieder geval uit het feit, dat zowel hij als zijn zonen en kleinzonen de titel "joncker" voerden.

Inkomsten heeft hij in deze tijd o.a. genoten uit een kapitaal van 4000 gulden, staande ten laste van de Staten van Brabant in Brussel. 50)

Van zijn werkzaamheden is mij alleen bekend dat hij optrad als provisor van een

beurs, gefundeerd door Barbara en Catharina Tijpoets. 51)
Voor zijn oom Philip trad hij op als zaakwaarnemer en na diens overlijden werd hij de eigenaar en verkoper van kasteel den Bergh.

Guilhelmus Johannes de Cort huwde te Brussel in de St. Goedele 9-10-1751 Anna Catharina Lalieux. Zijn oudste zoon Jan Joseph werd te Brussel gedoopt in 1752, hetzelfde jaar waarin hij 2000 gulden leende aan Jacob-Dirk, baron Sweerts de Landas, heer van Oirschot. 52)
Zijn tweede zoon, Joseph-Ghislain, werd in 1753 gedoopt te Wavre. 53)

Het beheer van zijn heerlijkheid Hilvarenbeek liet de Cort over aan de vertrouwensman van de familie, Theodorus van Dooren uit Oirschot, die hij belast "speciaal om alle de regalia ende gerechtigheijt die hij (De Cort) aen de heerlijkheijt Hilvarenbeek is competerende, in sijn naem te maintaineren, doen maintaineren en voor te slaen en alle verstoorders daer en tegen in regt te betrecken en regt te doen plegen en ook alle middelen van regt aan te wenden tegen alle onwillige debiteuren van des heeren comparants goederen, renten, cijnsen, effecten en lenen gelegen in de Meijerij". 54)

Om redenen die nog geheel onbekend zijn, vestigt Guilhelmus Johannes zich in 1756 met zijn gezin te Oirschot, vreemd genoeg in een gehuurd huis.
In zijn aanwezigheid huurt Theodorus van Dooren op zeven april van dat jaar van Hendricus Franciscus Clercx uit Oirschot "voor eijge of selfs gebruijck van de heere van Hilvarenbeek, een huijsinge, backhuijs en soldertje boven de moutvloer en het part of gedeelte van de schuur soo als afgepaalt is, met den geheelen voor- en agterhof althans door de heer verhuurder bewoont wordende, gestaen en gelegen alhier in de Koeijstraet onder expresse reserve, ten behoeve van de verhuurder, de brouwertje, de spatie of pleck voor en agter dese, met de moutvloer en de helft van de plaats agter de schuur in het noorden om hout te mogen of te doen leggen". De huurtermijn is acht jaar en de huur bedraagt 70 gulden per jaar, te voldoen op St. Jan of 24 juni.

De Cort zal het huis "ordentelijck" moeten bewonen, de tuin bemesten en schoonhouden, de heggen en bomen op tijd moeten snoeien en het glas in de binnenramen op eigen kosten moeten vervangen.

Hij mag vrij water halen uit de aanwezige put en met paard, kar of koets gebruik maken van de uitrit langs de brouwerij, door een poort, uitkomende in de Koeistraat. 55)

Te Oirschot kocht Guilhelmus Johannes de hoeve op de Cattenbergh terug van de kinderen van Aart Penninx en breidde dit bezit uit door de koop van twee perceelen teulland op de Cattenbergh, ook van de kinderen Penninx. Deze hoeve was verpacht aan Dirck Jan van Nuenen en werd in 1759 opnieuw verpacht door De Cort aan Jan Spierings uit Moergestel. 56)

Van Goijaart Adriaan Kemps, voogd van de kinderen wijlen Helena Kemps, kocht hij in 1756 een huis niet hof in de herdgang Kerkhof aan het einde van de Nieuw-

straat. Emmerens Hoppenbrouwers, weduwe van Joseph de Weert, verkocht in 1758 aan hem de "Koeijweij" onder Spoordonk. 57)
Als geldschieter leende De Cort 233 gulden en 10 stuivers aan Dirk Hendrik van Cuijck, 500 gulden aan Dymphna Clercx en 100 gulden aan Antonio Gerardo de Aldao Pardo. 58)

Ook het beheer van zijn heerlijkheid nam hij in eigen handen. Voor de schepenen van Oirschot machtigde hij Cornelis van Heusden, procureur en advocaat te Hilvarenbeek om vorster David Bossy van deze plaats bij te staan als gedaagde in het proces over de novale tienden van Riel, contra Siardus van den Nieuweneinde, prelaat van de abdij van Tongerlo.
Pieter Smitten, presidentschepenen van Hilvarenbeek, machtigde hij voor de Oirschotse schepenenbank om "in de minne of door middelen van regt" het geld te vorderen dat Pieter van Maarland hem schuldig was, wegens het aanvaarden van het vorstersambt in zijn heerlijkheid. 59)

Tijdens het verblijf van Guilhelmus Johannes de Cort te Oirschot werden aldaar twee kinderen van hem gedoopt waarbij De Cort "praenobilis dominus, toparchae de Hilvarenbeek" genoemd werd.
Deze kinderen waren Philippus, gedoopt 6-4-1757 en 1-6-1757 in het laag koor van de Oirschotse kerk begraven, waarvoor 3 gulden betaald werd en Catharina Livina, gedoopt op 21-6-1758.
Doopeffers waren Theodorus en Adilia van Dooren. 60)

Voor 1769 is De Cort weer naar Brussel verhuisd, waar zijn vrouw, Anna Catharina Lalieux 1-5-1769 overleed. Guilhelmus Johannes de Cort overleed, bijna 76 jaar oud, op 3-7-1777 en werd in de St. Goedele "onder de saerck syner voorouders" begraven. 61)
Tijdens zijn laatste levensjaren te Brussel is Theodorus van Dooren nog een maal als zijn zaakwaarnemer opgetreden. Hij verhuurt namelijk in 1772 in zijn naam de hoeve op de Cattenbergh aan Jan Heesters. 62)

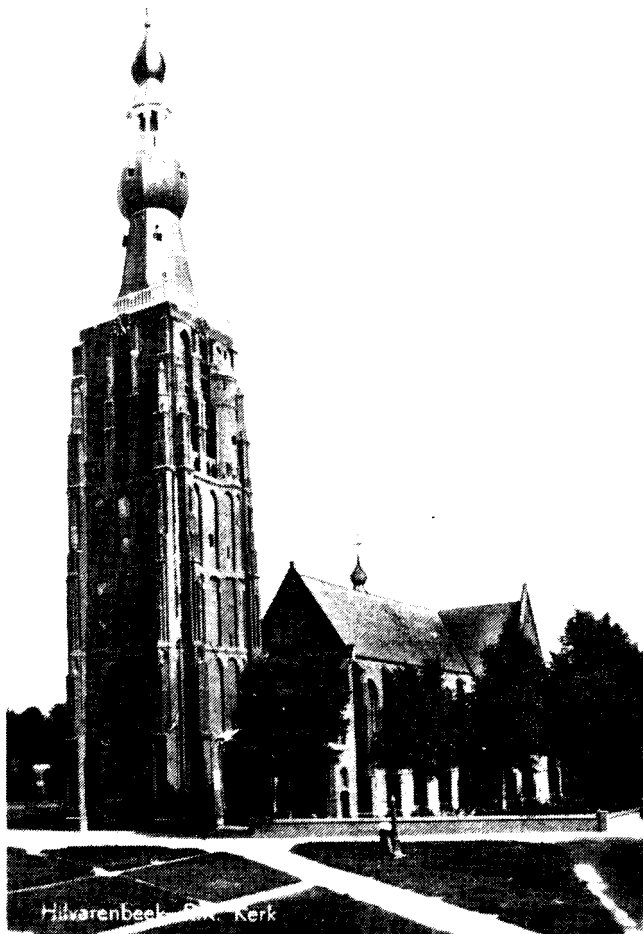
DE FAMILIE DE CORT VERBREEKT DE LAATSTE BANDEN MET OIRSCHOT EN HILVARENBEEK.

Nog in hetzelfde jaar van het overlijden van Guilhelmus Johannes de Cort, 1777, wordt diens oudste zoon, Jan Joseph de Cort, advocaat bij de Raad van Brabant te Brussel en aldaar gedoopt in de Kapellenkerk 7-8-1752, beleend met de halve heerlijkheid Hilvarenbeek, Diessen, Riel en Westelbeers.

Te Hilvarenbeek werd 29-7-1778 's morgens om acht uur in het koor van de grote kerk vergaderd over de wijze waarop zijn huldiging als nieuwe heer moest plaatsvinden.

Op 31-8-1778 is hij te Hilvarenbeek ingehaald door de schutterijen, onder het gelui van de klokken en met een bienvenue van 500 gulden, waarvan Hilvarenbeek als voornaamste dorp van de heerlijkheid 25/39 deel bijdroeg. 63)

De "grote" kerk van Hilvarenbeek. In het koor van deze kerk vergaderden 29-7-1778 de geërfden en ingezetenen van de heerlijkheid over de huldiging van Jan Joseph de Cort.

In werkelijkheid zijn de heerlijke rechten van Hilvarenbeek nooit het persoonlijk bezit geworden van Jan Joseph de Cort, want er vond geen deling plaats van de rechten en goederen, in de Meierij nagelaten door Guilhelmus Johannes de Cort. Mogelijk hebben de kinderen De Cort al direct na de dood van hun vader het besluit genomen hun feodale en allodiale rechten en goederen in dit gebied van de hand te doen en is Jan Joseph de Cort alleen opgetreden als sterfman.

Het octrooi voor de vervreemding werd in 1779 ontvangen van de Souveraine Raad van Brabant te Brussel, waarna jonkheer Jan Joseph de Cort gemachtigd werd door zijn broer jonkheer Joseph Ghislain de Cort en Michael Florentinus Baalmans, voogd van zijn minderjarige zuster Catharina Livina de Cort om publiek de allodiale Oirschotse bezittingen, de tienden van Grobbendonk, gelegen onder Oirschot en de heerlijkheid Hilvarenbeek te verkopen. 64)

Te Oirschot verkoopt Jan Joseph de Cort, als gemachtigde van zijn broer en zuster, in september 1779 een cijnsboek, waaraan een jaarlijkse ontvangst van 43 gulden, 14 stuivers en $9 \frac{3}{10}$ penning verbonden is, te ontvangen op St. Hubertusdag, voor 1200 gulden aan Lodewijk Jan Baptist, baron Sweerts de Landas, heer van de heerlijkheid Oirschot.

Dit cijnsboek was allodiaal bezit en afkomstig uit het huis Van Merode.

Voor 710 gulden koopt de weledelgestrenge heer Johan Abraham van der Voort het huis met hof, groot 2 lopen 29 roeden en bestaande in 3 woningen, in de herdgang Kerkhof.

De hoeve op de Cattenbergh met bijbehorende gronden koopt Peter de Visser, burgemeester en inwoner van Oirschot voor 4000 gulden.

Tenslotte is er te Oirschot nog een hooi- en houtveld, groot 16 lopen, waarvan Jenneke de Vosch, weduwe van Lambert Huijskens voor 1040 gulden bezitster werd, en een hooi- en houtveld, genaamd 't Beempje in de Polsdonck, dat voor 215 gulden in handen kwam van Jan Becx. 65)

De halve heerlijkheid Hilvarenbeek werd door de jonkers Jan Joseph en Joseph Ghislain voor 35.200 gulden verkocht aan Michiel Hubert, oud-schepen van Rotterdam. 66)

Hiermee kwam een einde aan een ongeveer samenvallende periode van Beekse en Oirschotse belangen van de familie De Cort.

Jonker Jan Joseph is in 1818 te Brussel overleden zonder kinderen na te laten. Zijn zuster Catharina Livina overleed te Antwerpen 7-3-1785, op 26-jarige leeftijd na een kort huwelijk met Jacob Ferdinand Xaverius van Hoorenbeke. Hun broer Joseph Ghislain was een bonvivant, cadet in het regiment Muraay, verwekker van twee voorechtelijke kinderen en vader van Maria de Cort, een van de mooiste vrouwen van haar tijd. 67)

Het laatste woord over de familie De Cort is hiermee echter niet gezegd. Met de heer Van Schijndel ben ik het eens, dat over deze familie in haar geheel een economische geschiedenis of een roman te schrijven zou zijn.

NOTEN.

- 1) B.W. van Schijndel, Genealogie Otten dit Otto de Mentock, Antwerpen 1954, deel II.
B.W. van Schijndel +, De Brabantse familie De Cort, in: Campinia 9e jrg. (juli 1979) nr. 34.
Idem Campinia 9e jrg. (okt. 1979) nr. 35: opmerkingen van de redactie.
Idem Campinia 9e jrg. (jan. 1980) nr. 36: opmerkingen J. de Kort, St. Oedenrode.
- 2) R.A. Brussel, Fonds Goethals no. 1068, 102; 1992, 72.
W.J.F. Juten, De heerlijkheden Oirschot en Hilvarenbeek, in: Taxandria jrg. 22, 1915, blz. 335.
- 3) *ziel.*
- 4) A. van Sasse van Ysselt, De heerlijkheid Eckart en de huizen Lichtenburg en Pasbogaard, in: Taxandria jrg. 3 (1896).
E. Richardson, Geschichte der Familie Merode, Prag, 1877.
A.J. van der Aa, Biografisch Woordenboek der Nederlanden, Haarlem, 1869.
J.P.H. Goossens, Van Merode, in: de Brabantse Leeuw, 11e jrg, blz. 42-46 en blz. 52.
- 5) J. Vriens, De conflicten van het geslacht De Merode over de helft van de hoge, middelbare en lage justitie van Oirschot in: Campinia 3e jrg. (april 1973), nr. 3.
- 6) *zie 5.*
P.C. de Brouwer, Hilvarenbeek tot 1813, Hilvarenbeek, 1947, blz. 65.
Heerlijheidsarchief Hilvarenbeek.
- 7) Heerlijheidsarchief Hilvarenbeek, akte van autorisatie van sr. Joannes Fabry, 1671.
- 8) *ziel.*
- 9) J.A.J. Becx, Een Oirschots Heerlijkheidswapen en de Meierijse Historie, in: Brabants Heem XVIII, 1966.
Notarieel archief Noord-Brabant, 5126, fol. 118, 2 sept. 1684.
Heerlijheidsarchief Hilvarenbeek.
- 10) A. van Sasse van Ysselt, Inhuldiging van Maarten Christiaan Sweerts de Landas, 7 in: Taxandria 7e jrg. (1900).
- 11) Heerlijheidsarchief Hilvarenbeek, kwitantie d.d. 23-5-1672.
- 12) W.J.F. Juten, De heerlijkheden Oirschot en Hilvarenbeek, in: Taxandria jrg. 22 (1915) blz. 333-339.
De verkoping van het huis den Bergh te Spoorndonk in 1672, in: Campinia 8e jrg. (april 1978) nr. 29.
G.A. Oirschot, Verpondingsregister Spoorndonk I, fol. 25v. (tot 1674 was dit bezit vrijgesteld van verponding).
- 13) P.C. de Brouwer, Hilvarenbeek, tot 1813, blz. 65.
- 14) Heerlijheidsarchief Hilvarenbeek, rekest aan de Raad van Brabant, 1675.
- 15) *zie 9.*
A. van Sasse van Ysselt, Een voorzichtig maar moeilijk te bevredigen geneesheer, in: Taxandria 6e jrg. (1899).

- G.T. Haneveld, Mr. Arnoldus Fey, chirurgijn te Oirschot, Amsterdam 1977.
- 16) Heerlijheidsarchief Hilvarenbeek, processtukken.
- 17) *zie 15, A. van Sasse van Ysselt.*
- 18) G.A. Oirschot, R 229, fol. 362, 3-8-1702.
- 19) Notarieel archief Noord-Brabant 5126, fol. 120, 4 sept. 1684.
- 20) Notarieel archief Noord-Brabant 5127, fol. 100, 30-6-1685, notarieel archief Noord-Brabant 5125, fol. 126, 3-2-1681, notarieel archief Noord-Brabant, 5125, fol. 81, 3-7-1679.
Akten betreffende Catharina Stevens, maar door de slechte staat van de archiefstukken niet te raadplegen, zijn te vinden in: Oirschot R84, fol. 18, juli 1674, fol. 23, aug. 1674, fol. 116, febr. 1675.
Oirschot R86, fol. 102, aug. 1688, fol. 150, nov. 1688, fol. 98, okt. 1689.
- 21) Heerlijheidsarchief Hilvarenbeek.
- 22) Notarieel archief Noord-Brabant 5127, fol. 162v., 2 nov. 1691.
- 23) Notarieel archief Noord-Brabant 5167, akte van 16-8-1692.
- 24) Notarieel archief 5127, akte 126, 29-10-1694.
- 25) *ziel.*
G.A. Hilvarenbeek, nr. 95, fol. 17, 19-7-1697.
- 26) G.A. Oirschot R229, fol. 310, 25-5-1702, R229, fol. 414v., 24-10-1702, R230, fol. 72, 3-1-1703, R230, fol. 285v. 1-6-1703, R228, fol. 345, 16-11-1701.
- 27) Heerlijheidsarchief Hilvarenbeek.
J.v. Gils, De slachtoffers van de grote branden te Hilvarenbeek, in: Brabantse Leeuw, jrg. 30, nr. 5 (1981).
- 28) G.A. Oirschot R241, fol. 139v, 1-3-1699.
- 29) Notarieel archief Noord-Brabant 5175, akte van 4-1-1699.
G.A. Oirschot R266, fol. 299, 10-3-1725.
- 30) Notarieel archief Noord-Brabant 5175, akte van 1-1-1699. De in deze akte genoemde Andries van Gissen tekent deze akte zelf als Andries van Gerven.
- 31) Notarieel archief Noord-Brabant, not. 5127, fol. 165, idem fol. 162v, 2-9-1691, notarieel archief Noord-Brabant 5175, akte van 22-2-1696, idem akte van 7-1-1704, notarieel archief Noord-Brabant 5164, akte van 5-4-1712.
- 32) G.A. Oirschot R266, fol. 103, 25-4-1722, idem fol. 99v, 25-4-1722.
- 33) Notarieel archief Noord-Brabant 5185, akten van 5-6-1729. De genoemde Van de Griendt was Christiaan van der Grinten, gehuwd met molenaarsdochter Angela de Laure, beiden overleden te Goirle.
- 34) G.A. Oirschot R229, fol. 33, 14-3-1702, idem fol. 280v.
- 35) G.A. Oirschot R268, fol. 313v, 11-1-1738.
- 36) G.A. Oirschot R269, fol. 245v, 24-2-1742.
- 37) G.A. Oirschot R245, fol. 270v., 21-12-1743, R246, fol. 98v, 15-9-1745.
- 38) G.A. Oirschot R271, fol. 71, 11-12-1747.
- 39) G.A. Oirschot, R271, fol. 115, 4-5-1748.
- 40) W.L. van den Akker, Oirschot-Best 806-1945, blz. 245.
- 41) G.A. Oirschot R284, fol. 162v., 6-7-1748.
- 42) G.A. Oirschot R271, fol. 132v., 29-6-1748.

- A. van Sasse van Ysselt, Genealogische Fragmenten in: Taxandria 2e jrg. (1895).
- 43) G.A. Oirschot R271, fol. 118,4-6-1748.
  - 44) G.A. Oirschot R297, fol. 383v., 7-11-1748.
  - 45) G.A. Oirschot R298, fol. 45v., 3-1-1749.
  - 46) G.A. Oirschot R295, fol. 333v., 8-3-1741.
  - 47) G.A. Oirschot R249, fol. 12v., 25-11-1755, Verpondingsregister III Spoor-donk fol. 33, 1750.
  - 48) Heerlijheidsarchief Hilvarenbeek, authentiek afschrift van de not. akte van 20-2-1732.
  - 49) zie 48.
  - 50) G.A. Oirschot R274, fol. 52, 13-3-1761, R273, fol. 115, 15-12-1756.
  - 51) Heerlijheidsarchief Hilvarenbeek.
  - 52) G.A. Oirschot R247, fol. 299, 24-1-1752.
  - 53) **ziel.**
  - 54) G.A. Oirschot R272, fol. 394v., 12-8-1754.
  - 55) G.A. Oirschot R273, fol. 86v., 7-4-1756.
  - 56) G.A. Oirschot R273, fol. 321, 8-12-1759, R249, fol. 78v., 20-11-1756.
  - 57) G.A. Oirschot R249, fol. 79v., 20-11-1756, fol. 290v., 17-6-1758.
  - 58) G.A. Oirschot R249, fol. 213, 26-8-1758, fol. 255, 16-5-1759, fol. 292, 31-12-1759.
  - 59) G.A. Oirschot R274, fol. 84, 10-9-1761, R273, fol. 169, 11-10-1757.
  - 60) W.L. van den Akker, Oirschot-Best 806-1945, blz. 246.
A. van Sasse van Ysselt, Genealogische Fragmenten in: Taxandria 2e jrg. (1895).
  - 61) **ziel.**
  - 62) G.A. Oirschot R275, fol. 217v., 30-11-1772.
  - 63) G.A. Hilvarenbeek nr. 101, fol. 153v., 21-7-1777, fol. 181v., 29-7-1778, fol. 182, 1778.
  - 64) G.A. Oirschot R253, fol. 202, 28-7-1779, fol. 203, 28-7-1779.
  - 65) G.A. Oirschot R273, fol. 285v., 9-6-1759, R253, fol. 198, 13-9-1779, fol. 200, 20-9-1779, fol. 200v., 20-9-1779, fol. 201, 20-9-1779, fol. 201v., 22-9-1779.
  - 66) G.A. Hilvarenbeek nr. 102, 1782.
  - 67) **ziel.**